

Centar za nenasilnu akciju

**Dokumentacija regionalnog sastanka
Suočavanje s prošlošću
Vrujci, 16 - 22. 12. 2003.**

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU

www.nenasilje.org

ured u Sarajevu:

Radnička 104, 71000 Sarajevo, Bosna i
Hercegovina

Tel/Fax: +387 (0)33 212 919

cna.sarajevo@nenasilje.org

ured u Beogradu:

Studentski trg 8 / st. 5, 11000 Beograd,
Srbija i Crna Gora

Tel/fax: +381 (0)11 637 661

cna.beograd@nenasilje.org

Dokumentacija regionalnog sastanka Suočavanje s prošlošću

Vrujci, 16. – 22. 12. 2003. godine

Organizator:

Centar za nenasilnu akciju, Beograd

Trenerski tim:

Adnan Hasanbegović, CNA Sarajevo

Milan Colić Humljan, CNA Beograd

Sanja Deanković, CNA Sarajevo

Korišćenje dokumentacije je slobodno uz navod izvora (CNA).

© 2003 CNA – Centar za nenasilnu akciju

Veliko hvala svima koji su podržali realizaciju ovog treninga.

Posebno hvala

Učesnicima/ama sastanka u Vrujcima
Ministarstvu za razvoj SR Njemačke (Bundesministerium für wirtschaftliche
Zusammenarbeit und Entwicklung BMZ) na finansijskoj podršci
Našim kolegama/icama iz CNA koji/e su nam davali podršku:
Heleni Rill, Nenadu Vukosavljeviću, Ivani Franović, Nedžadu Horozoviću, i Tamari
Šmidling

Dokumentacija regionalnog sastanka Suočavanje s prošlošću

Vruci, 16. 12. - 22. 12.2004. godine

Autorice i autori:
CNA tim

Fotografije:
Milan Colić Humljan

Grafička obrada i prelom:
Sanja Deanković

U Sarajevu, januar/siječanj 2004. godine

© 2003 CNA - Centar za nenasilnu akciju

Uvod.....	4
Protokoli.....	5
PRVI DAN PRIJE PODNE.....	6
PRVI DAN POSLIJE PODNE	9
DRUGI DAN PRIJE PODNE	12
DRUGI DAN POSLIJE PODNE.....	16
TREĆI DAN PRIJE PODNE.....	18
TREĆI DAN POSLIJE PODNE	24
ČETVRTI DAN PRIJE PODNE.....	28
SLOBODNO POSLIJE PODNE	33
PETI DAN PRIJE PODNE.....	34
PETI DAN POSLIJE PODNE	37
Prilozi.....	40

Regionalni sastanak umrežavanja pojedinaca/ki koji rade na suočavanju s prošlošću na prostorima bivše Jugoslavije, u organizaciji CNA održan je u Banji Vrujci, kod Ljiga u Srbiji.

Sastanku su ukupno prisustvovala 23 osobe iz Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Broj učesnika/ca se mijenjao tokom sastanka pošto je nekoliko njih došlo kasnije, dok su neki/e zbog obaveza morali/e da odu prije kraja sastanka, ali se grupa ni u jednom trenutku nije smanjivala na ispod 20 učesnika/ca. Učesnici/e su aktivni/e u različitim mirovnim organizacijama i grupama koje se bave ili namjeravaju da se bave radom na suočavanju s prošlošću prije svega kontekstu ratova 90-ih na području bivše Jugoslavije.

Organizacije u kojima su učesnici/e aktivni:

Žene u crnom, Beograd

Centar za mirovne studije, Zagreb

Omladinski centar Postpesimisti Crne Gore, Podgorica

Dokumentacioni centar »ratovi 1991 – 1999«, Beograd

Međunarodna komisija za nestale osobe (ICMP), Sarajevo

Altruist – centar, Split

Odbor za građansku inicijativu, Niš

Centar za traumu, Novi Sad

Odbor za ljudska prava, Karlovac

Društvo za nenasilnu akciju, Novi Sad

Centar za dramski odgoj BiH, Mostar

Eko centar Latinovac

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek

Quaker Peace and Social Witness, Sarajevo

Živeti bez naoružanja, Novi Sad

Društvo za toleranciju, Bačka Palanka

Centar za nenasilnu akciju, Beograd

Ideja o ovom sastanku proizašla je kroz rad CNA na polju suočavanja s prošlošću iz prepoznate potrebe da se opširnije analiziraju mogući pristupi ovoj temi u kontekstu izgradnje mira, te da se razmjene povratne informacije o projektima / programima koji su do sada urađeni i eventualne nove ideje. Jedan od važnijih ciljeva ovog sastanka bio je svakako i preispitivanje važnih elemenata koji nedostaju u dosadašnjim pristupima u radu na otvaranju procesa suočavanja s prošlošću te razumjevanje različitih vizija, strategija i potreba unutar rada na ovom polju kako na regionalnom tako i na lokalnom/nim nivou/ima.

Finansijsku podršku za ovaj sastanak dobili smo od Ministarstva za Razvoj SR Njemačke (BMZ).

Protokoli

U ovom poglavlju su navedene rađene radionice koje sadrže koncept dešavanja, izrađenih zidnih novina uz navode nekih od izjava učesnika/ca. Kako je osobama zaduženim za vođenje protokola (članovima/cama tima) bilo jednostavnije da vode protokol na njihovom materinjem jeziku, izvinjavamo se što su neke od izjava učesnika/ca «prevedene».

NAPOMENA: sticajem okolnosti, a ponajviše našom odgovornošću, neki protokoli nedostaju u dokumentaciji

UVODNI KRUG UPOZNAVANJA

PREZENTACIJA IDEJE I KONCEPTA SASTANKA

OČEKIVANJA OD SASTANKA

Učesnici/e i osobe iz tima pišu na stikerse svoja očekivanja od treninga. Zatim se stikersi zalijepe na flipchart i na kraju se pročitaju.

- *Sagledavanje procesa koji se dešavaju u regiji po ovom pitanju*
- *Imam potrebu čuti šta drugi ljudi/organizacije rade, na koji način, šta su im poteškoće*
- *Da bude konstruktivnih razgovora, diskusija i puno rada*
- *Pronalaženje načina kako jedni drugima možemo biti podrška*
- *Očekujem neku vrstu preliminarnog umrežavanja i zajednički podržane akcije*
- *Da mi ne bude jako teško (jer je ova tema obično jako teška)*
- *Razgovor o tome kome šta znači regionalno raditi i koliko ga smatramo potrebnim*
- *Da naučim metode, postupke i procese nenasilne akcije, odnosno delovanja u konkretnim slučajevima*
- *Emotivnu razmjenu*
- *Više informacija o ljudima / organizacijama koji se bave ovim pitanjima*
- *Da upoznam ljude koji se bave najvažnijim poslom na ovim prostorima, u stvari istomišljenike*
- *Da izađem sa jasnijom slikom o «naj» pristupu / načinu...na temi SSP, u vezi sa tim da čujem različita razmišljanja, pristupe...*
- *Razgovore o «teškim» temama i nove ideje*
- *Kontakte – zamreživanje*
- *Informacija: Ko radi šta gde? Koji su uspjesi? Koji su problemi?*
- *Da upoznam različite metode rada bavljenja ovom tematikom*
- *Uočavanje veza izgradnje mira i suočavanja sa prošlosti*
- *Da pronađem ljude za potencijalnu saradnju*
- *Da se «ne raspem»*
- *Očekujem da uporedim načine i metode koje se primenjuju u radu sa ratnom traumom. To bi koristilo meni i mojoj organizaciji pri evaluaciji našeg rada.*
- *Da čujem druga iskustva od kolega/ica*
- *Želim da pričamo o tome šta nama pojedinačno znači suočavanje s prošlošću, kakve ono ima veze sa izgradnjom ili razgradnjom mira, koja je naša motivacija da ovu temu otvaramo,....*
- *Uspostaviti kontakte i ostvariti moguću suradnju u regiji*
- *Dobre i loše strane iz prošlosti*
- *Utjecaji događanja iz ranijeg perioda (pre raspada SFRJ) zbog nesuočavanja sa istinom na sadašnja događanja*
- *Dovoljno prostora za analizu pojmova, termina i sintaksi koje upotrebljavamo*
- *Da se uspostavi regionalna saradnja ljudi sa ovog sastanka*
- *Više informacija o trening kapacitetima ljudi koji se bave ovim pitanjem*
- *Razmena iskustava – pomoć u «osjetljivim pitanjima»*
- *Povratnu informaciju (feedback) na ono što radim(o). Da je dam i primim.*

- Definisanje sličnog pristupa ovom pitanju
- Da čujem šta drugi ljudi i organizacije rade
- Da mi sama tema ne bude još nejasnija (šta podrazumeva, šta raditi, kako...)
- Već odavno ne očekujem ništa više do da upoznam nove ljude koji rade iste i slične stvari, što na kraju rezultira novom energijom.
- Podršku! Da dam i dobijem
- Da se razmijenimo što nam suočavanje znači i što sve spada u suočavanje s prošlošću
- Da dobijem povratnu informaciju o svome razmišljanju i radu na temi suočavanja s prošlošću
- Da čujem kritiku, feedback na ono što ja radim na polju suočavanja s prošlošću
- Da dijeleći iskustva, učeći jedni od drugih izađem/o osnaženi za dalji rad na ovom polju
- Da dobijem podršku za daljni rad na ovom polju
- Produktivna, konstruktivna i konkretna diskusija
- Da naučim od drugih (načine, metode, uopšte pristup procesu suočavanja sa prošlošću)
- Da dobijem uvide o radu na suočavanju u regiji – posebno o raznim nivoima na kojima se radi
- Čuti / spoznati: Što je to zapravo suočavanje sa prošlošću? (A šta nije?)
- Usporediti iskustva (u radu na SSP) iz Hrvatske sa iskustvima iz regije (post YU – prostora)
- Konkretni rezultati (spasi čovjeka, spasio si svijet)
- Da upoznam ljude sa prostora bivše SFRJ koji se bave temom suočavanje sa prošlošću
- Kvalitetno povezivanje svih naših potencijala
- Očekujem da bi ovo trebala biti prilika u kojoj ću naučiti biti aktioniji i efikasniji u problematici suočavanja s prošlošću
- Otvaranje pitanja i dilema o «teškim» temama
- Otvaranje mogućnosti umrežavanja u regionu
- Dobiti «feedback» o tribinama s veteranima / učesnicima ratova
- Da govorimo o specifičnostima procesa suočavanja s prošlošću u kontekstu zemalja (regija?) iz kojih dolazimo
- Regionalna podrška
- Razmena iskustava i da vidim da nisam sama u ovoj priči
- Informisanje o «radu na prošlosti» u regionu
- Ljude, ideje, razgovor, odnosno podršku i saradnju.
- Razmjena iskustava i informacija o radu na ovom pitanju
- Da približim i razjasnim značenje samog pojma «suočavanje sa prošlošću»
- Da saznam više o poljima na kojima mogu djelovati u okviru suočavanja s prošlošću
- Kontakti, zajedničke strategije, razmena informacija, materijala, centralna arhiva

DOGOVOR O ZAJEDNIČKOM RADU

Dogovor o zajedničkom radu napravljen je da bi nam olakšao rad narednih dana sastanka.

- Isključiti mobilne	- Transparentnost
- Nema pušenja	- Da vodimo računa o vremenu
- Da se javljamo za reč	- Da ne vrednujemo mišljenja
- Da se slušamo	- Nema glupih pitanja
- Da ne upadamo u reč	- Nema netačnih odgovora
- Ne sedeti na potrebama	- Poštujemo vreme
- Pravo «na dalje»	

PAUZA

KRUG

Prezentacija pojedinačnih programa i aktivnosti u radu na suočavanju s prošlošću

PRVI DAN POSLIJE PODNE

Srijeda, 17. 12. 2003.

IGRICA «MOJE IME ZNAČI»

Svaki učesnik/ca kaže svoje ime i njegovo značenje.

MALE GRUPE

Što nam znači / podrazumijeva pojam suočavanje s prošlošću i koji su srednjoročni i dugoročni ciljevi rada na njemu?

I grupa

Suočavanje s prošlošću

- «Izlizanost» termina
- Odgovornost za nasilje na ličnom i društvenom nivou
- Dva nivoa
- Osuda nasilja koje se dešavalo i koje se dešava
- Suočavanje ne samo sa ratom
- Izlazak iz uloge žrtve
- ...sadašnjosti, budućnosti

- Mozaik istina

Dugoročni ciljevi

- Uspostavljeni sistem društvenih odgovornosti
- Uspostavljeni načini, metode reagovanja (nenasilne akcije)
- Aktivni pojedinci/ke

II grupa

Suočavanje

- Proces koji je važan u stalnom procesu izgradnje mira
- U okviru koga treba prepoznati:
- «Istinu» (jedan deo suočavanja)
- Razbijanje mitova (Srbi nebeski narod, bosanski merhamet, hrvatska kultura)
- Demistifikacija događaja, ličnosti
- Izgradnja mehanizama koji vode prepoznavanju «znakova» nasilja i rata
- Suočavanje i prihvatanje lične odgovornosti
- Za ono što sam/nisam uradio/la i zašto

Cilj

- Društvo koje ima mehanizme, strukture, pojedince/ke koji znaju da se nose sa neminovnim konfliktima
- Siguran prostor da ljudi reaguju, razgovaraju
- Društvo u kom «radikali ne vode»
- Razbijanje predrasuda – govora mržnje
- Da imamo opcije da se nosimo sa različitostima
- Umrežavanje i transparentnost NVO
- Smanjivanje konflikata / nasilja
- Ozdravljenje društva

III grupa

Suočavanje s prošlošću

- Nametnuta sintagma koja ništa ne znači
- Uvezena sintagma, a trebalo bi da glasi – rad na prošlosti i to sa sociološkog i individualnog stanovišta
- Ovo suočavanje nam je nametnuto bez naše volje i želje i prosto nas je iznenadilo
- Preispitivanje sopstvene odgovornosti u smislu pružanja ili nepružanja podrške u odnosu na protekli period
- Ovo je fraza koja nije domaći pojam, ali ga prihvatam kao neophodan. To će me opterećivati sve dok se negde i nekako ne raščisti.
- Rasvetljavanje svih ratnih zločina

- Mora da se stvara svest o tome da svi učestvujemo u pravljenju ličnog i društvenog života. Trebalo bi istraživati što je ljude navelo da učestvuju u zlu koje se dogodilo
- Bez raščišćavanja sa ulogom intelektualne elite i njenog uticaja na ono što se dogodilo i što će se dogoditi, ništa značajnije se ne može promeniti

Cilj

- Zaustavljanje negativnih trendova
- Izgradnja socijalne svesti
- Podizanje svesti da smo odgovorni za društvo u kome živimo
- Razotkrivanje uzroka koji su doveli do rat

IV grupa

Suočavanje s prošlošću

- Mora biti individualno / lično SsP
- Mora biti javno / da postoji javni prostor
- Što znači: «Mora da bude javno?»
- Posljedice nisu intimne
- Važno da bude transparentan proces
- Da oni koji ne žele javno (da razgovaraju), ali da se to desi u njima
- Prošlost treba rasvijetliti: da se suočavamo i sa dobrim
- S kojom / kakvom prošlošću? Koliko daleko želimo/moramo ići?
- O čemu šutimo? (traganje za uzrokom/cima, za ključnim trenutkom)
- Na kome (sve) leži odgovornost za proces SsP?
- Suočavanje s pasivnošću / sa onim što nije

Koji je cilj i očekivanja rada na SsP?

- Nazvati stvar pravim imenom (vukovarski, vijetnamski sindrom)
- Oslobođanje pojedinca/ke od kolektivnog straha (odgovornosti)
- Ne odlazak mladih van (da ne bi postale «zemlje staraca»)
- Suočavanje s besperspektivnošću sadašnjosti (mladih)
- Da ne bi se govorilo: «Rat je bio bolji!»
- Smanjenje nacionalnih tenzija
- Stabilizacija regiona
- Da pojedinci/ke nađu svoje mjesto u sadašnjosti društva (da postanu aktivni članovi/ce društva) tj. «da dođemo do građana»
- Ohrabriti pojedince da se suprotstave ćutanju o zločinima

učinjeno

- *Kakva nacionalna perspektiva u odnosu na SsP?*
- *Nacionalizam nije nešto što je prošlo*

- *Poboljšan status marginalnih(-iziranih) grupa (da to prestanu biti)*

PAUZA

KRUG

Moja motivacija za rad na suočavanju s prošlošću i zašto je meni to važno?

DRUGI DAN PRIJE PODNE

Četvrtak, 18. 12. 2003.

MALE GRUPE PO DRŽAVAMA

Gdje prepoznamo elemente procesa suočavanja s prošlošću u našim državama i na koji način?

Bosna i Hercegovina

- *Proces povratka*
- *Traženje nestalih i umrlih*
- *Sudski procesi u međunarodnim i lokalnim sudovima*
- *Haaški tribunal*
- *Školski procesi (obrazovanje)*
- *Kultura (filmovi, knjige, publikacije, teatar, muzika (Edo Maajka))*
- *Civilno društvo – razni projekti*
- *Komisija za istinu i pomirenje*
- *Kampanja i djelovanje političkih stranaka*
- *Mediji*
- *Osnivanje komisije za ispitivanje slučaja Srebrenica*
- *Vjerske institucije*
- *Multireligijsko vijeće*
- *Međusobna interakcija i komunikacija (prvi korak ekonomija)*
- *Jačanje državnih institucija na uštrb etničkih vlada*
- *Sport*
- *Pojedinci/ke*
- *Dokumentacije*

Srbija

- *Odbijanje nacionalnog identiteta – on je delimično nametnut kao veštačka kategorija*
- *Izvinjenja državnih zvaničnika – deklarativno i možda kontraproduktivno*
- *Pojava publikacija koje govore o ratu*
- *Promene u medijima*
- *Aktivnost NVO sektora*
- *Haški tribunal – postoje dileme*
- *Susreti ljudi, neformalni sastanci*
- *Podrška nekih institucija*
- *Političke partije*
- *«IN» tema*
- *Da li ovi elementi imaju dovoljnog efekta*
- *Uvođenje hrvatskog jezika; biće i romski*
- *Vreme*
- *Muzika*

Crna Gora

- Ljudskopravaški pristup
- (Rad sa izbjeglicama i raseljenim licima)
- (UBRCG 90')
- Svetozar Marović
- (LSCG)
- (Ženske NVO, SOS)
- (DANU)

Hrvatska

- U izjavama političara/ki
- Na područjima posebne državne skrbi
- Šutnja
- Spremnost za razgovor o vremenu prije rata
- Selektivna memorija
- Neke NVO
- Obrazloženje sudskih presuda (obračunavanje s prošlošću)
- Literatura (knjige, svjedočanstva)
- TV emisije (iza ponoći)
- Filmovi
- Javni nastupi pojedinaca i pojedinki
- Edo Maačka
- Povrat imovine
- Pritisak sa zapada
- Postojanje kritične mase
- Vraćanje imena trgu *Žrtava fašizma*
- Feral

PAUZA

PLENUMSKA DISKUSIJA

U čemu je problem kad ima ovoliko stvari koje se rade na suočavanju s prošlošću?

- Ovo više vidim kao gdje primjećujem naznake tih stvari, ali da li je to suočavanje ili se manipuliše? Ovo bi trebale biti smjernice gdje jačati ove stvari. Tu su primjećene i treba ih osnaživati.
- Treba najprije navesti što postoji, na mnogo mesta se pominje, negde se ozbiljno radi, negde ceremonijalno koristi. Taj proces suočavanja s prošlošću je u Srbiji krenuo vrlo rano. Važno je da nema pesimizma, faktički je netačno da se mi ne želimo suočiti.
- Pesimistično gledam na ovo, meni je problem konteksta i motivacije zašto se to pokreće.

- U javnosti se govori o pojačanoj viktimizaciji moje grupe, dobivaju se bodovi inzistiranjem na mojim žrtvama. Nema priče o odgovornosti mene kao pojedinca. Koja je svrha i motivacija iza toga i koje vrijednosti kroz to želimo promovirati. Postoje komisije za istinu i pomirenje, ali nema sluha ni za žrtve, ni za ljude politički izmanipulisane. Nije u redu etiketirati ih i ne dati im prostor, to je sadržajno problematično i služi za prikupljanje političkih poena i homogenizaciju moje nacije. Tu smo da branimo sebe, ali se rijetki bave odgovornošću svoje grupe.
- Suočavanje jeste prisutno, ali važan je faktor vreme, koji postotak građanstva čita časopise, vrlo uski krugovi. Koliko je tema dostupna i interesantna javnosti? Nevladine organizacije su nevidljive. Vidljivost je mala ako i postoji, vidljiva je politika koja koristi suočavanje za svoje političke poene. Treba vreme da se razvije proces i prisutnost raširi.

- *Medijska pokrivenost je veliki problem kao i postići otvorenost kod građanstva. Ljudi bi htjeli, ali im se ne daje odgovarajuća ponuda.*
- *Imam kruto razumevanje pojma suočavanje s prošlošću, nije mi to samo pričanje o ratu nego suočavanje sa suprotstavljenom pričom koja nije moja. Sve što pominje rat nije suočavanje s prošlošću. U Srbiji je problem jer nema druge strane priče, ne nedostaje priče o ratu.*
- *Kod političkih partija u Srbiji imamo suočavanje s prošlošću, pominje se priča druge strane, dok u BiH niti jedna partija nije priznala zločine.*
- *Prevideli smo da je ogromna socijalna beda u regiji. Ljudi rade 10 do 15 sati i ne da im se čitati časopise. To je problem koji koči. Kao uzrok bede se percipiraju dođoši. Nemam motiv da vidim drugu stranu. Treba motivisati ljude da se suoče s tim, a teško ih je motivisati za bilo šta.*
- *Zajedničkih elemenata ima, isti zaključci, političke partije, mediji. Sve ide fragmentarno i svi rade na svoj način. Političke partije su front, danas govore jedno, sutra drugo, pravoslavna crkva je drugi front i to bi trebalo nekako objediniti. Treba ići ciljno na ljude koji se bave na svoom domenu. Potrebno je okupiti ljude i napraviti još jedan front, mi u NVO-ima smo se malo razbacali.*
- *Što se tiče NVO-a, meni je pitanje što je u njihovom radu produktivno, a šta kontraproduktivno. Hrvatsko suočavanje s prošlošću svi doživljavamo kao prioritet, ali sve ostalo je nejasno, stalno je prisutno mi – oni, šta tu stvarno ima karakteristike suočavanja s prošlošću, a šta je kontraproduktivno. Teško je dobiti feedback na tekst od 50 – 100 strana jer su ljudi u vremenu slike.*
- *Suočavanje s prošlošću je «in» tema za koju se mogu dobiti pare, pare su na stolu, a to se ipak ne događa. Pitanje je šta se događa u regiji?*
- *Odnos prema prošlosti je nužan, treba se odrediti prema tome što se dogodilo, svaki govor o prošlosti ima tendenciju da postane suočavanje s prošlošću. Potrebno je da se odgovornost za to preuzme. Fokus NVO-a trebao bi biti da se stavi vlasti na znanje, da se prevrednovanje izvrši. Ne može se izgraditi država i nacija, ako je poziciona vrijednost ratni zločin. Izvinjenja političara i komisije za istinu i pomirenje su medveđa usluga. Živojko Kovačić ima pravo da traži oprostaj Vukovara, a ne ljudi koji su proizvođili rat. Trebamo raditi na tome da vrijednosti koje dominiraju u društvu budu promjenjene, treba menjati način kako se o tome govori.*
- *Ključ mog nekog osjećaja što se NVO-a tiče je nedostatak strategije u smislu dubljeg promišljanja potreba na terenu i kontekst širih lokalnih i društvenih zajednica. Ne vidim kako se pristupa istočnoj Bosni, ali sve ide paušalno, nedostaje dublje promišljanje o vlastitim potrebama i kako pristupiti. Ima to veze i s nedostatkom motivacije. Negdje je potrebna detraumatizacija i kažnjavanje zločina, a negdje otvaranje s čim se suočavamo. Mi smo se u našem radu sretali sa strahom i negiranjem do onog to treba, to je super. Pitanje mi je šta hoću i za šta imam kapacitet, nositi se sa zločinima ili afirmacija vrijednosti.*
- *Područje suočavanja s prošlošću je plodotvorno za manipulaciju. Suočavanje s prošlošću dođe*

kao paravan da se radi gomila drugih stvari. Forma komisije za istinu i pomirenje postoji, ali nema sadržaja, onda se u hodu ispunjava sadržaj. Tako mi je s NVO-ima – nema istinskog motiva za to, a postoji i nesvijest o svom vlastitom suočavanju s prošlošću.

- *Suočavanje s prošlošću je pojam gdje ljudi nemaju predstavu o čemu je riječ i šta hoćemo. Ne možemo se suočiti ako ne znamo šta je. Potrebno je izgraditi istoriju perioda koji je iza nas, a pitanje je je li to samo ovaj rat ili duži period. Može li se raditi revizija*

udžbenika bez skupljenih svih istina i postignutog društvenog konsenzusa? Moramo se dogovoriti kako doći do tog materijala, metodologija može biti različita. Šta mi NVO-i radimo? Postoji fragmentarnost, nepovezanost i neznanje šta drugi rade, zarobljenost u projekte. Fali nam podrška jednih za druge. Bila je organizirana izložba fotografija Rona Kaviva i bilo je tužno koliko je ljudi došlo.

- Pitanje je šta hoćemo na nivou društva, male projekte, male pare, a nema puno projekata. I još k tome komunikacija u nevladinom sektoru nema prave umreženosti.

- Treba nam analiza onoga što je produktivno, što smo zapazili da je korisno i ono što je loše. Koji model istine i pomirenja odgovara bivšoj Jugoslaviji. Vratili smo se totalno unazad i kako doći do onoga što je istina? Južna Afrika, Sjeverna Irska imaju svoja iskustva, a ako se ne dogovorimo kako doći do materijala da bismo krenuli u analizu našeg iskustva, ne treba ići na silu u suočavanje s prošlošću. Prvo trebamo vidjeti šta je istina, a šta nije kao i što hoćemo i kako hoćemo.

- Tko to mi? Tko sebi prisvaja ekskluzivno pravo za taj proces koji se skriva iza NVO-a i loših motivacija?

- Šta je to društvo? Podestio bih kako je NVO sektor nastao, prije svega kao mirovne grupe, tek se kasnije počeo razvijati. Nikad nismo napravili presek tko smo to mi i šta radimo. Cilj suočavanja s prošlošću nije priča o ratu, ali to je početak, tako se počinje. U Srbiji 50% ljudi smatra kako mi nemamo veze s ratom, a kako su onda moji Slovaci mobilisani i poslani u Baranju? Naš narod ne čita. Začeci su pod pritiskom, ajde da mi stavimo pritisak. Jedina snaga je na nama da nešto uradimo.

- Naša svrha je da smo sijači, hoće li što isključiti i šta će isključiti – vidjet ćemo. Hajdemo se konkretno osvrnuti na konkretne korake. Ima jedan grafit koji glasi – ima nas malo, al' smo dobro raspoređeni.

- Nemam osjećaj „mi“ kad se priča o NVO-ima. U nevladinom sektoru mi je problem kako nastaju programi, motivacija, kako se prezentuje to što se radi, sve mi je to upitno. Je li mi prepoznajemo što raditi ili stiže program što ću raditi pa tek onda smišljam što ću raditi? Niko ne kaže zašto ja to želim raditi. Zatvoren mi je prostor za feedback, nemam da ga dam i da ga tražim. Nisam siguran u vladinom i nevladinom sektoru. Da li se ljudi time bave iz potrebe za puko preživljavanje. U Bosni i Hercegovini je nešto dominantno zato što je to stiglo kao naputak izvana. I ako se suočavaju sa svojom prošlošću ne bi bili ono što jesu.

- Kad pogledamo kraj rata i poratni period, međunarodne organizacije, vlade, donatori, bilo je to forsirano stvaranje NVO-a. Bila je grupa ljudi koji su bili zaposleni. Kad su se donacije počele drugačije usmjeravati nastala je panika kako živjeti. U toj trci počinje se raditi ono što je hit. Radi se sve da se održe u organizaciji i takvi su najglasniji i najlakše nalaze upliv u vladu jer se nađu na istom polju.

- Što je rat moramo raščistiti i informisati se.

- Istina je jako važna, ali ukoliko osoba nije psihološki pripremljena iskriviti će je i neće je čuti. Neće moći prihvatiti da su rat počeli Srbi. Potrebno je da se ne zaustavi samo na istini, nego treba i krivično gonjenje zločina. Društvo samo s istinom neće napredovati. Treba raditi po motivaciji da ne radimo svi sve.

- Rekla bih nešto o istini, možda nisam mentalno spremna primiti istinu. Važno mi je ko piše istine, selektuje, tumači, gdje je tu moje mjesto. Meni NVO-i nisu bili u glavi nego drugi resursi: partije, mediji.

- Mislim da je vrlo problematično davanje i primanje feedbacka. Vrlo malo ljudi tu vještinu ima i prakticira, a NVO-i se zatoaraju u tor.

DRUGI DAN POSLIJE PODNE

Četvrtak, 18. 12. 2003.

OTVORENA PITANJA

U toku sastanka su se, još od prvog dana, pojavljivala pitanja koja su učesnicima/ama ostala otvorena ili su se tek pojavila i o kojima žele da razgovaraju. U dogovoru sa učesnicima/ama na početku poslijepodneva drugog dana sastanka, na zid je zalijepljen jedan papir na kome su svi/e oni/e koji/e žele mogli napisati svoja pitanja da bi ih zajedno mogli procesuirati u toku radionica, a ako se za to ne nađe prostor da ih svi zajedno možemo pročitati i o njima promišljati.

Otvorena pitanja koja su se pojavila u toku sastanka:

- *Da li smo pobjegli od suočavanja s prošlošću u strategiju NVO i ostalih sektora?*
- *Istina?!*
- *Na koji način iznijeti osudu ponašanja vjerskih institucija za vrijeme rata, prije i poslije?*
- *Odgovornost, snošenje odgovornosti, kakve su i da li uopšte snošenje odgovornosti i biti odgovoran/na nosi određene posledice (sankcije...)*
- *Koje su to institucije, pojedinci koje vidimo kao potencijale za rad na SSP*
- *Korišćenje nasilja «da bi se nasilje zaustavilo»*
- *Oprost!*

BRAINSTORMING – Pojmovi koje želimo preispitivati

- NATO	- Istina	- «Nacionalni interes» SSP
- Haag	- Pomirenje	- Pravda
- Nacionalni sudovi za ratne zločine	- Izgradnja – razgradnja	- Odgovornost
- Tolerancija	- Suživot	- Prošlost i budućnost
- Kolektivna krivica	- Etničko čišćenje	- Međunarodna zajednica
- Nacionalizam	- Žrtva	- Očekivanja od mladih
- Suočavanje s prošlošću	- Oprost	- Mirovna misija (trupe)
	- Intelektualna elita	

PLENUMSKA DIKUSIJA O NEKIMA OD POJMOVA

Ovaj dio protokola je nažalost izgubljen...

PAUZA

PLENUMSKA DISKUSIJA

Koliko smo spremni kritizirati pristupe koje podržavamo i koji su nam problem u radu na suočavanju s prošlošću?

Ovaj dio protokola je također izgubljen...

EVALUACIJA DANA

Đe ste? Kako ste? Osvrt na dan.

- *Pomislio sam: Kad pre ovo prođe. Inače ne volim puno pričati.*
- *Pokrenuto je mnogo stvari. Treba dalje raditi na njima.*
- *Fizički sam loše. Veoma bitne teme i žao mi je što o svim ovim temama nismo razgovarali.*
- *Osećam se dobro iako mi je teška tema. Značajna mi je ova razmena s ljudima koji se ovim bave.*
- *Osećam se kao meso kad se samelje. Ja sam došla ovdje sa svojim shvatanjem teme a vidim da drugi ljudi neke stvari drugačije sagledavaju. Super mi je što smo počeli da raščlanjujemo neke stvari ali i kad pogledam bilo koji element posebno sve mi se više stvari otvara iz njega.*
- *Ja se osećam umorno. Moj glavni problem je da pohvatam konce jer sam došla sa zakašnjenjem. Ima puno toga. Nije mi haotično u glavi već mi je strukturirano.*
- *Nije mi bila teška diskusija i imam energije da još pričam i još puno toga bi da otvorimo za priču.*
- *Meni je energija gore. Grupa mi je inventivna i želim da iz ovoga proizađe akcija.*
- *Ja sam juče imala sumnji gde ćemo to mi. Danas smo počeli da konkretizujemo i nazirem da smo uhvatili put.*
- *Razmišljala sam o ovim elementima: kako sad kad dođem kući? Diskusija mi je inače bila odlična.*
- *Ja najviše volim ovakve diskusije i to mi godi, ali ono što me brine je kako sve ovo kanalisati i strukturisati u pripremi blokova dalje.*
- *Energiju koju imam upotrebljavam i da se suočavam sa svojom prošlošću...*
- *Trudim se da uvek budem orijentisana na proces i na rezultat. Sad vidim da sam ovdje orijentisana na proces samo i to mi baš prija.*
- *Dobro sam psihički. Prija mi sve ovo i svi vi ovdje sve više. Redosled rada mi prija. Inače sve vreme nešto u životu radim, a nikako ne stanem malo da razmislim. Ovakva mi situacija godi zbog toga.*
- *Ovako: u dobrom društvu sa veoma teškom temom.*
- *Ovo su takve stvari u kojima dobijam energiju jer je to moja osobna stvar.*
- *Odlična je razmena. U mojoj organizaciji se razgovara stalno ovako. Rezultati su rastresiti i tek će se pojačljivati, kao i ovo ovdje.*

TREĆI DAN PRIJE PODNE

Petak, 18. 12. 2003.

VELIKI BAROMETAR – “Jeste izgradnja mira – Nije izgradnja mira”

Na podu se nalaze papiri sa po jednim od dole navedenih elemenata koji se u našim društvima svrstavaju u elemente procesa suočavanja s prošlošću. Svaki učesnik-ca uzima po jedan ili dva papira s elementima i stavlja ih u barometar sa polovima «jeste izgradnja mira - nije izgradnja mira». Nakon što su svi papiri postavljeni sledi diskusija: Da li bi neko promenio položaj nekog papira u barometru, zašto, kako to ostali/e vide...?

Elementi koji su navedeni na posebnim papirima:

Afirmacija nacionalnog identiteta	Spomenik palim borcima Republike Srpske
Velika zainteresovanost donatora za temu suočavanja s prošlošću	Haag (tribunal)
Detraumatizacija	Povrat imovine
«Lepa sela lepo gore»	Knjige o ratu
Suživot posle zločina	Suočavanje kao nacionalni interes
Komisija za istinu i pomirenje	Vraćanje imena ulicama
Udruženja boraca rata (UBR, RVI, HVIDRA...)	NATO
Jugonostalgija	Neutralni mediji
Suđenje za ratne zločine u domaćim sudovima	Pritisak međunarodne zajednice
Traženje nestalih i umrlih	Uticaj verskih institucija na proces suočavanja s prošlošću
Kolektivna odgovornost	Suočavanje s prošlošću u izjavama političara/ki
Rad s izbeglicama i raseljenim licima	Izvinjenja državnih zvaničnika
Suočavanje s prošlošću u obrazovanju	Trgovina / ekonomija kao prvi korak

PLENUM

Elementi o kojima se razgovaralo i neke od izjava učesnika/ca:

Komisija za istinu i pomirenje

- Meni je ona za tamo kod suđenja za ratne zločine. Jeste izgradnja mira.
- Ja sam član asocijacije za uspostavljanje komisije za istinu i pomirenje u BiH. To je upravo problem što se ta komisija povezuje s Haškim tribunalom. Kad je počelo da se radi na njenom osnivanju ljudi su mislili da će ona da zameni Haški tribunal, da je to nešto što ima veze s tim i zbog toga su je odbacivali u startu. To jeste izgradnja mira, ali je daleko od Haaga.
- Meni komisije mogu biti ili jesu izgradnja mira. Mogu biti kad bi postojale a u suštini jesu. Imaju smisla ako dođu slobodom udruživanja odozdo. Nisam siguran pa ne delujem za sada na tom polju a ako me se pita za mišljenje ja govorim o tome. Mislim da će se one uspostaviti odozdo.
- Ja se slažem da mora da ide odozdo. Ne sme da se posmatra kao nešto što će da amnestira zločine. Treba da

bude originalna za područje na kom deluje. U Južnoj Africi je postojala državna komisija ali je bilo njenih ispostava i na lokalnom nivou, u samim gradovima.

- Da li kad govorimo o komisiji imamo neku definisanu formu ili ne? Da li će biti nezavisne jedna od druge pa će regionalno sarađivati ili će biti jedna za region- ne znam.
- Treba videti na primerima prethodnih komisija šta je i kako bilo i praviti neku ovde.
- Mora da se uzme u obzir lokalni kontekst i da se to uključi. Da se istraže i mogućnosti za amnestiju.
- Ja nikako ne vidim to kao državnu komisiju. Oni ne znaju zašto su nastali i šta rade. Mora da dođe odozdo...

Povrat imovine

- To je baš nešto na čemu sam radio. Kad se paušalno pogleda zaslužuje da bude na polju izgradnje mira. Ja bih ga stavio na sredinu jer u toj borbi se kačimo s lokalnim strukturama. Osim toga to je legalizacija etničkog čišćenja: vrati se kuća nekome ko je proda za manje para nekome jer se plaši tu ostati. Zadovoljni i država i prodavac (što je izvukao neke pare) i kupac.
- I ja bih ga stavila na sredinu. To mi je mali korak u izgradnji mira. Kad ljudi i dobiju te kuće trebaju živeti s ljudima u komšiluku s kojima nemaju suživot.
- Često iz te kuće u koju se neko vraća biva izbačen na ulicu neko ko nema gde jer je i sam izbegao iz svoje kuće u koju se ne može vratiti.
- Povrat je definitivno i preduvjet i trajna izgradnja mira. Zbog čega se onda ta prodaja dešava? To je tihi dogovor u državi da se vraćaju ljudi, jer se to mora zbog pritisaka, koji onda prodaju jeftino kuće i «svi» zadovoljni.
- Meni to sadrži i rad na izgradnji poverenja i ekonomskom oporavku. Ja znam ljude kojima su minirali kuće kad su se vratili. Ne može se samo vraćati. Moraju se stvarati preduslovi.
- Potrebna je i neka psihološka priprema za povratak.
- Ja ne bih mešao ovo sa ljudskim pravima. Znam i ljude koji su se vratili i dobro im je i sve oko njih funkcioniše. Može i ne mora.
- Razgradnja mira je bilo i oduzimanje imovine. Bio sam izbeglica, ali nije mi se to priznavalo. Kad sam posle devet godina dobio nazad svoju imovinu našao sam se u situaciji da je prodam.

Haag

- Ja ga vidim momentalno kao jedini način da se sudi i u tom smislu mi jeste izgradnja mira. Ali nije mi izgradnja po mnogo čemu drugom.
- Došao sam pre tri dana u Srbiju i samo slušam kako je on samo za Srbe. Od kraja rata kod kuće slušam kako je on samo za Hrvate. To znači da je tu nešto pošteno ☺.
- Haški Tribunal je jedino mesto gde može, posle završetka borbenih dejstava, da se sudi. Naše sudstvo nije sposobno da procesuirati ratne zločine. Ovo je prva stvar koja treba da znači izgradnja mira.
- Ja bih ga stavila na nulu ali mi je pitanje da li je to izgradnja mira ili pravda. Usled podizanja mitova i stvaranja heroja koje taj Haški Tribunal čini ima mnogo stvari koje predstavljaju prepreke za izgradnju mira.
- Mislim da bi trebalo razjasniti šta je koji sud. Haški je za Jugoslaviju. Drugi je za Ruandu a treća stvar je Međunarodni krivični sud. Meni se mešaju dve stvari: pravda i utvrđivanje istine i izgradnja mira. Mi ne treba da imamo iluziju da će Haški tribunal procesuirati sve. Moraju se postepeno uključivati lokalni sudovi.
- Ono što je meni problem, bez obzira na sve što dobro utiče na politički kontekst, što ne znam koliko potiče pravdu i samosvest u društvu. Koliko se očekuje od stranaca da sve odrade. Opet nam neko oduzima odgovornost što nam dugoročno šteti.
- Haški tribunal će se ugaziti 2010.god. Naši pravni sistemi će morati da to rade dalje hteli-ne hteli. Da nema Haga, onda bi tek bilo - ajme! Neophodan je kao šok-terapija.
- Meni je to vrh ledenog brega. Nečega što je zakonski okvir. Dosta je toga proizašlo iz katastrofalne upotrebe zakona. Mislim da je stvar u tome koliko zakoni i norme čine i jesu izgradnja mira. Individualno određenje prema nečemu što se poštuje je nešto dobro. Treba se tako odrediti i prema Haškom tribunalu. Ja sudove ne doživljam kao izgradnju mira ali ovo ovde je nužna stvar.
- Meni se čini da se uopšte Hag uzima kao pozitivan ili negativan. Da isključivo otvara sva vrata prema prošlosti ili da zatvara. Mislim da za sva ta problematična mesta treba definisati probleme zašto su takva. Da je to zato što su društva razorena. Da su sudovi slabi i korumpirani. Mi smo govorili o potrebama koje ima baza i da ih treba pratiti. Mislim da treba te potrebe korigovati i inicirati u kontekstu odnosa prema pravosuđu i uložiti pravosuđa. Dosta je važno videti zašto se u našim društvima doživljava Hag tako kako se doživljava. I onda treba raditi na promenama tog doživljaja.
- Hag je klasično suočavanje s prošlošću. Pravda. Ni sami ljudi iz Haga nisu zadovoljni okvirom od 2010.god. i trude se da oni što više učine u tom periodu. Šta mi možemo uraditi da se naši lokalni sudovi afirmišu. Da podržimo inicijative.

- Da li je u Srbiji, Hrvatskoj ili BiH rađeno neko istraživanje s ljudima o odnosu prema Haškom tribunalu.
- Mi uvek gledamo šta rade političari. Setite se da je Koštunica rekao da mu je Haški tribunal deveta rupa na sviralu.
- Izgradnja mira je neka kreacija. Hag može samo da bude zaustavljanje rata, prestanak destrukcije i sankcionisanje onoga što se radilo. Pretpostavke da prestane rat su i NATO i KFOR, SFOR kako bi se na procesu izgradnje mira moglo raditi.
- Uočila sam da nam fali element izgradnje pravne države i građanskih prava. Mislim da je to bitan elemenat izgradnje mira. Ovo što nam se dešava ne treba da nas frustrira jer smo mi u tranziciji.
- Po mom mišljenju istina je polazna osnova ali nije dovoljna. Neki ljudi moraju da se suoče s tim i moramo ih naterati.

PAUZA

Trgovina / ekonomija kao prvi korak

- Digla bih to skroz gore, tako se najlakše probijaju barijere, mada se dosta radi na crno ipak su ti kontakti prvi.
- Trgovina je bitna stvar, ali tko trguje, oni koji su trgovali i u vrijeme rata.
- Trgovina je konstantno radila, ali to nije promijenilo mišljenja ljudi sa različitih strana jednih o drugima.
- Što se istine tiče, nešto na terenu može prevazići proizvodnja egzistencijalnog dobra, zajednički projekti privredne proizvodnje, rezultati koji su vidljivi i opipljivi.
- Sukcesija trgovine Jugoslavije je prvi korak da se vidi šta se stvarno zbiva.
- Kupio sam naočale kod Albanca koji mi ih iz početka nije htio prodati kad je čuo kako pričam. Trgovina ima dobrog uticaja između Bosne, Hrvatske, Mađarske, Srbije i hoćemo na taj način uvući i lokalne vlasti. Dovodi do razrešenja problema. Bitno je da dođe do susreta, do komunikacije.
- Ekonomija SFRJ bila je u dugovima, industrija i ekonomija bile su orjentirane na jugoslavensko tržište. Raspad je uticao na sve te ekonomije.
- Tu su interesi sumnjivi, nije bitno od koga se kupuje i od koga se prodaje. Ovakva trgovina povezuje one koji se nisu nikada ni rastavili. Može napraviti neki korak, ali tu sve prestaje – šuplja priča.
- Na sceni kod nas je nacionalizam koji prelazi u fašizam, koji opet prelazi u ksenofobiju. Desne strane koje su jake govore o uvezenom paradajzu dok se proizvod sa našeg sela baca i pozivaju na kupovanje naših proizvoda. To me sve podseća na bojkot slovenačkih proizvoda odakle je sve počelo. Mora početi otpor prema tome, stalno smo u opasnosti da se s nekim počnemo klati, opasnost je velika pred nama.
- Često se čuje da nam je prepreka teška ekonomska situacija i sve će riješiti poboljšanje standarda. Koliko je materijalna sigurnost uslov, a koliko prepreka da se baci pogled na druge stvari.
- Ja bojkotujem američke proizvode jer imam problem s američkom spoljnom politikom, ali trudim se kupovati domaće proizvode jer na taj način podržavam domaću proizvodnju.

Kolektivna odgovornost

- Šta se tiče krivice i odgovornosti, zahtevam da oni koji čine ratne zločine budu sankcionisani, čin pravnog sankcionisanja je nešto prema čemu se treba moralno opredeliti i činiti da sudovi rade svoj posao čini dio odgovornosti. Kolektivna krivica se razgrađuje kada se čin individualizuje.

- Kad je počeo govor o suočavanju, meni se čini da je postojala konfuzija oba pojma. Ja sam bila sklona da govorim o kolektivnoj krivici kad nastupi posleratni period, kad imamo uvide i odbijamo znanje o tome. Ni jedno ne otvara polje suočavanja, ali upravo predočavanjem činjenica ono postaje dio našeg života. Kad se radi na znanju šta se dogodilo, teško je pretpostaviti da će postojati odbojstvo prema tome.
- Krivica je nešto urađeno i zato treba biti krivično gonjen onaj ko je to počinio. Što se tiče lične odgovornosti, polazim od svoje. Miloševića smo mi doveli na vlast i vidim svoju odgovornost za to. Ja koja nisam glasala, bila sam nedovoljno angažirana da pričam, da protestujem i tu svoju ličnu odgovornost vidim kolektivnom.
- Ličnu odgovornost vidim tako da se s njom suočim i da je budim kod drugih ljudi. Da se lična odgovornost transparentno iznese i to očekujem od svih. Želim ukazivati na krivičnu za koju treba suditi, ja je želim osuđivati i prizivati sudove. Postoji sistem reakcija na društvene nepravdu, to mi je sistem društvenih odgovornosti. Želim raditi da se uspostavi taj sistem.
- Ja kolektiv doživljavam kao društvo, regiju, obitelj, prijatelje... Vidim koliko se bolje nosim s makro stvarima i više oko njih angažiram. Moj uži krug prijatelja i obitelj su jako tvrdi za odgovornost, krivicu, svakog dana ovo utiče na njih, ali o tome se ne priča i ide vrlo slabo. Pitanje mi je kako izgraditi sistem reakcija, ja sam razočaran jer je moja zajednica krajnje oportunistička.
- Potrebno je uspostaviti reakcije društvene grupe i pojedinaca/ki da se međusobni odnosi uspostave i da rade u svim smerovima.
- Kako bi se manifestirala ta odgovornost, na koji način to mogu manifestovati. Na koji način uspostaviti sistem da budemo odgovorni prije nego što se dogodi nešto loše.
- Krivica u psihološkom smislu proizlazi iz odgovornosti. Ako imam krivicu želim sebe kazniti, treba se izmeniti u kajanje, kako napraviti napor da se to promjeni u zdravo preuzimanje odgovornosti.
- Ne osećam se krivom za Bljesak, Oluju, ali sam odgovorna jer je društvo to ignorisalo i podržavalo, a svaka pojedinka je odgovorna za to društvo. Želim na tome da radim, želim da vičem. Kolektivna odgovornost postoji, ja nisam bacala cveće na tenkove, ali ne mogu uzeti bič i govoriti svi ste vi odgovorni, tako bi uticala na izgradnju mira u smislu koji ne želim. Oterala bih one neodlučne u krajnost. Želim raditi na senzibilizaciji, ajmo videti što se dogodilo.
- Segment suočavanja s prošlošću je kolektivna odgovornost i često se poistovjećuje krivica i odgovornost. U Bosni se vodi polemika između građanskog rata i agresije u smislu kolektivne odgovornosti i tjera nas da se opredjeljujemo. Visi to pitanje prirode rata, političkog napada države sa strane, odgovornost iznutra. Nije samo građanski rat jer otvara polja odgovornosti građana susjedne države. Kolektivne žrtve – kolektivna odgovornost, rad na tome mi je segment suočavanja s prošlošću. Kolektivna žrtva nas je gurnula u nasilje. Suočavanje mi je preduvjet za izgradnju mira koje ne ide bez osvještavanja ovoga.
- Okruženje je takvo da su nakon 10 godina pomaci nevidljivi. Gledam momka koji će sada prvi put izaći na izbore i glasati za radikale. Ja sam mu rekao da je to njegovo pravo, ali da sutra prihvati odgovornost za taj čin. Kako osvestiti ljude da prihvate odgovornost za ono što će uraditi. Žene u crnom mitinguju, a mi ne reagiramo, ali upoznam čoveka od 80 godina koji reaguje na sve što smatra da je zlo. Kako nas pokrenuti da reagujemo.
- Aspekt krivice podrazumeva angažovanje emocionalnog dela ličnosti prema ratu. Po svedočanstvima nebrojenih preživelih holokausta, oni su se osećali krivima jer su preživeli, što nema veze s onima koji su zločin činili. Postoji splet najrazličitijih stvari koje određuju čovjeka prema onome što se desilo. Kad se nađem pred slikom čoveka koji je prošao strahote rata, ja imam osećaj puno jači od odgovornosti. Imamo odbijanje suočavanja s prošlošću jer postoji difuzno, stanje krivice tamo gdje se događalo i odakle je krenulo. Odgovornost je izvedena kategorija i reakcija, prosvetljeni odnos prema prošlosti i budućnosti. Dobro je i tu stranu imati u vidu, to je vrlo posredna krivica. Emocionalna pogođenost nije samo blokada strana da se to ima u vidu.
- Lična odgovornost otvara mogućnost da radim na tome. Osjećam nemoć da razgovaram o tome i nailazim na zid. Na tribini su mi bila dva brata i smatrali su da je priča bila sjajna, ali da li

im se stavovi menjaju, ne čini mi se jer bi i oni otišli braniti Srbe u nekom novom ratu. U krugu što i kako raditi, praksa pokazuje suprotno. Potrebna je lagana senzibilizacija i spustiti očekivanja da nešto može na brzinu.

- Prepoznati da je krivica destruktivna emocija, imamo osećaj da se kažnjavamo jer nešto nismo učinili. Primjer je Frankl u liječenju smislom gdje se javlja pitanje kod nekih preživjelih: «Zašto sam ja živ, a giganti ljudskosti su umrli.»

Uticaj vjerskih institucija na proces suočavanja s prošlošću

- Vjerske institucije, pri tome mislim na SPC, su širile priču kako su Crnogorci pobjednici u ratu, to mi nije izgradnja mira, a to djelovanje mi nema veze s vjerskim institucijama. Religija da, ali crkva ne.

- Razdvojio bih institucije od vjere. Vjera mi daje snagu da se bavim ovim čim se bavim. Vjera je najveći potencijal na svijetu za izgradnju mira, dok su institucije sušta suprotnost vjeri.

- Vjera mi je važnija, institucije su nešto što želim odbiti, pogotovo kada čujem izjave patrijarha. Vjera sama po sebi ima ogromnu moć i potencijal za izgradnju mira.

- Vjerske institucije generišu puno zla. Javlja se zloupotreba položaja, mnogi su svesno zloupotrebljavali duhovnost. Puno pojedinaca i dijelova struktura ulaze u izgradnju mira. Na pojedinačnoj ravni postoji grupa pojedinaca koji rade. Iz Kurana crpim vrijednosti, oprost, cijenu katarze. Suština vjere sadržana je u poslaničkim paradigmama, ovo što se događa udar je na Isusovo učenje.

- Uticaj ljudi iz vjerskih institucija je velik, okužili su zrak. Osjećam gorčinu jer se opet događa govor mržnje iz vjerskih razloga. Dalaj Lama je u Hrvatskoj kod premijera primljen neformalno jer je crkva digla glas sa citatima iz Biblije kako je on lažni prorok. Kad je u posjeti bio Papa, ljudi su u gomilama hrlili da ga vide i umirali od vrućine na tim skupovima.

- Vjerske institucije su netolerantne i imaju ekskluzivni interes na policiju mozgova, jer čovjek je jad i bijeda i nema transparentni odnos s Bogom.

- Govor mržnje je plaćanje misa za poglavnika, ali na jednoj školi mira upoznala sam četiri svećenika različitih vjeroispovijesti koji se super druže i stalno pozivaju na mir i prihvatanje različitosti.

TREĆI DAN POSLIJE PODNE

Petak, 18.12. 2003.

VELIKI BAROMETAR – nastavak

NATO

- *Da sada pišem sastav kao u osnovnoj školi s temom što želim za Novu godinu, napisao bih da želim mir u svijetu. NATO gomila oružje i teritorije da bi ga koristili, ne mogu nikako biti garant mira niti graditi mir, to samo ima veze sa interesima. Nemam ništa protiv Amera, ali NATO nema veze s nečim pozitivnim.*

- *Krajem osamdesetih kroz UN su definirane četiri kategorije «rada na miru», jedna od njih je i peacepushing. NATO je u okviru UN-a u toj funkciji. Ne govorim o Iraku, mislim da je to preteško*

pitanje da bismo ga zbog militarizma odbacili skroz sa strane. Peacekeeping NATO saveza mi nije bio po volji, ali je djelovao u okviru UN-a koji je uključen u razne humanitarne akcije.

- *Meni je to licemjerje, odgovor nasiljem na nasilje, o tome hoću govoriti.*

- *Veliko je pitanje mandata koji UN daje i legitimira nasiljem na nasilje, to je fundamentalna tema. Ne može se ništa riješiti nasiljem i ima lanac posljedica koje uopšte nisu predvidive.*

- *Ajde da iz šesnaesterca ispućam što prije, bolje NATO tenk nego srpski vojnik. Stavljam se u ulogu nekoga kome je to bio spas u određenom trenutku. Kad su bili nemiri u Albaniji i kad su ljudi u Crnoj Gori vidjeli uniformisano lice bili su mirniji. Pomjera mi ga taj mali aspekt.*

- *Moj osnovni razlog da ga stavim na nije izgradnja mira je da je to militantna institucija, volela bih da dođemo do demilitarizovanog sveta. Kad prizivam vojsku meni je to problem. Gomila argumenata je da ga stavim ovdje. Koliko se u svetu izdvaja novaca za vojsku, a koliko za izgradnju mira, koliko smo ucenjeni da se okrećemo u militantni svet. Mi smo u našem uredu računali da se za cijenu jednog aviona možemo četiri godine razvaljivati od rada, a taj isti avion baci jednu bombu i razvale se četiri godine našeg rada.*

- *Mislim da nije baš demokratski da su NATO akcije pod okriljem UN-a, skrivene su prave motivacije i interesi. Kad je bilo bombardovanje bosanskih Srba bilo mi je drago, uzimam odgovornost da sam to tada podržao, taman da je pomoglo da se zaustavi nasilje i kroprolići. Bilo je u tome pravde, ne znam šta da kažem. Božja ruka koja se spustila pa nešto promijenila, ali važno mi je to osuđivati.*

- *Ja bih se osvrnuo na civilne nadzore koji su direktno vezani za suočavanje. To propuštamo vidjeti, a oni nam nude čitav niz djelovanja. Ponekad ništa ne mogu, ali imam svjesnost.*

- *Kod NATO «zavođenja mira», bilo je olakšanje u Sarajevu kad je ta intervencija bila, osjećaj pomoći u onome šta se tad dešavalo. Prestao je rat u BiH, a kad bi sada otišle međunarodne trupe ne znam kako bi krenuo dijalog i u kom bi smjeru krenulo. Nije mi to mir nego stanje ne rata. Pitanje mi je sigurnosti i koncepta sigurnosti kroz evroatlanske integracije. 300 000 milijuna vojnika žive od rata, kolike su to pare koliko se u Srbiji i Crnoj Gori izdvaja u vojsku, zašto ne u novi koncept sigurnosti i prestrukturacije vojnih sistema u civilne. Militantne opcije mi nisu izgradnja mira.*

- Podijeljeno se osjećam u vezi NATO-a kao garanta mira. Ostaje mi utisak odgovornosti UN-ovih snaga za ono što se dogodilo 11. jula '95. u Srebrenici u zaštićenoj UN zoni, onda ulazak KAFOR-a na Kosovo. Odgovornost je UN snaga za ono što su uradili ili nisu uradili u Srebrenici. Žene Srebrenice tužile su holandsku vladu da podnese odgovornost za činjenje odnosno nečinjenje. 8 000 žena otišle su u sud. Postoje sistemi da se militantne organizacije suoče sa svojom prošlošću i ima načina da im se priđe.

Neutralni mediji

- Meni su mediji važni jer su pravili rat, ali imali su pozitivnu ulogu u dekonstrukciji tih konstrukcija. Vidim ih kao važne u prenošenju poruke koja je izgradnja mira i materijala o istini. Suprotna uloga je u pripremi rata koji imaju u proizvodnji sukoba u društvu.

- Neutralnost mi nije nenasilje, ne znam što to znači. Ja želim medije koji neće biti neutralni kad je zločin u pitanju. Mediji su mi ogroman potencijal za izgradnju mira.

- U kom smislu nezavisni ili podržavaju vlast, režim. Želim vidjeti neutralne medije koji su nezavisni od vlada. Ako je neutralnost pasivnost i puko prenošenje informacija, fotokopir bez inicijative, onda mi to nije izgradnja mira.

- Neutralni mediji mi nisu frigidno prenošenje informacija i oni koji ne vrednuju ništa. Ukoliko hoću aktivne aktere procesa, fali mi priča o nezavisnosti. Tu mi spada neideologiziranost. Problem je nedovoljna educiranost i mirovnih grupa i medija i to vidim kao problem. Mediji imaju veliku moć i ne znaju šta bi s njom. Ja sam gostovao u centralnoj emisiji na televiziji OBN koja je gledana regionalno. Želio sam da iskoristimo sat vremena za priču o vizijama i vrijednostima. Međutim, nije bilo dobro iskomunicirano i efekt je ostao mutan, bilo je sadržajno neuredno i novinar je činio štetu procesu, niti kapira, niti ga zanima što ja želim reći, a želi razgovor o toj temi jer je «in». Donosi se šteta mada je dobra namjera. To mi je jedan od signala koliko je važno s njima raditi.

- Neutralnost je super u odnosu na ono kakvi su mediji bili. Bitno je ne potpasti pod ideologiju, bilo kakvi komentari se ne mogu izbjeći. Nedavno su održani susreti studenata psihologije iz čitave bivše Jugoslavije i ljude iz B92 zanimali su samo studenti iz Skoplja, a bili su nezainteresirani za ono što jedan takav skup donosi. Više bi trebali angažovani pojedinci koji bi delovali u izgradnji mira sa aktivne pozicije.

- Kad prođe dan ili emisija ostaje dokument, potrebno je suočiti se s prošlošću i vidjeti što ćemo naći.

- Ja mislim da je važno reći da ne budu onakvi kako to režim zahtijeva. Kakvi mediji treba da budu jeste uslov za izgradnju mira. Kad govorimo o pozitivnoj ulozi medija, možemo pričati što je neutralno. Prije svega da ne bude selektivno i prećutkivanje. Potrebno je aktivno uključivanje ljudi u proces izgradnje mira.

- Emisija oko tribina ima nekih scena iz filmova sa ruševinama i tenkovima. Koliko su samo puni nasilja i nema transparentnog odnosa prema nasilju, prihvataju se takvi prizori kao nešto normalno. Došlo je do prevrtanja vrijednosti, o nenasilju i izgradnji mira se ne govori.

- Užasno su odgovorni neutralni kao objektivni, kakva je bila situacija to mi je neka druga strana priče. Mediji su dobrim delom napravili rat, značajna je njihova uloga. Oni rade u praznom prostoru kad mi ne reagujemo samo su oni. Malo je ljudi čitalo Našu borbu, mi smo u manjini.

- U pravnoj državi to treba biti prostor koji je kvalitetan javni prostor, imamo veliki potencijal da generiramo govor mržnje. Taj prostor mora biti osmišljen od čitavog društva, a mi smo ti koji trebamo osvještavati i educirati.

Velika zainteresovanost donatora za temu

- U Bosni se prvo radilo s humanitarnom pomoći, pa psihosocijalna pomoć, pa razvoj ekonomije i mikrokrediti, gender, nasilje nad ženama, demobilisani borci, a sad se po njima trebamo miriti. Jako se loše osjećam s tim jer NVO-i koji nemaju veze s tim područjem to rade bez obzira što to ne znaju raditi. Želim da se osjeti lokalna inicijativa, valjda će se jednom sresti donatori i stvarna potreba zajednice.

- *Neke stvari ne zavise direktno od nas, nemamo direktan uticaj na te tokove, ali možemo to iskoristiti da nama bude dobro kako bismo radili konstruktivne stvari. Možemo puno uraditi s tim što nam oni nude.*
- *Tu treba iskoristiti što se više može iskoristiti. Izgradnja mira košta, potrebne su pare, treba se snaći i iskoristiti maksimalno kad već daju pare.*
- *Vidim problem u tome što se od NVO-a ne pokazuje inicijativa što mi želimo da se financira. Jedan naš prijatelj je jednom rekao da bismo mi trebali napraviti strategiju o izgradnji mira na ovim prostorima i da mi trebamo birati donatore i tko će nam financirati projekte i da ih pitamo zašto.*
- *Imamo milijardu potreba, koje jesu u neku ruku naše potrebe, nisu prioritetne, ali to radimo jer se za to može dobiti potpora. Treba pregovarati o uslovima, jer neki uslovi koji se postavljaju su porazne činjenice.*
- *Nedavno me iznervirala donatorka koja uopće nema senzibiliteta, ima dosta birokrata na tim pozicijama bez šireg promišljanja. Jako je važno tome se konfrontirati, da mi kreiramo projekte za ono što prepoznajemo kao potrebu i gdje su nam interesi, sve ostalo je manipulacija. Lete oko nas kao lešinari, potpuno ignoriraju ostale programe, ali čitav kontekst koji je dio toga se ne podržava.*
- *Osmislimo program i vi ga podržite ili ne podržite, ja nisam nastala zbog donatora. Nevladine organizacije i neki fonderi to podržavaju. Kad primetim da radim s onim što fonderi žele, ja sam završila.*

PAUZA

MALE GRUPE

Učesnici/e i članovi/ice tima su u malim grupama nastavili razgovarati o nekima od izjava iz barometra.

Razgovor se nastavio u četiri male grupe, a teme su bile:

Afirmacija nacionalnog identiteta

Velika zainteresovanost donatora za temu suočavanje s prošlošću

Spomenik palim borcima Republike Srpske

Knjige o ratu

Zidne novine iz nekih od malih grupa

Velika zainteresovanost donatora za temu suočavanje s prošlošću

- «Strah» od in teme (može li biti kontraproduktivno)
- Jesu li D prepoznali temu prije no mi?
- Koliko dugo taj proces treba / može trajati?
- Zašto su D to prepoznali i koliko će držati taj tempo?
- Naš pristup D? Šta mi radimo dok oni postavljaju uslove?
- Gdje su i ima li ih domaćih D? Ili ih trebamo stvarati?
- Treba li proširivati svoje programe, zbog zahtjeva D?
- Je li SsP dio neke globalne / «nečije» strategije?
- Što nedostaje da bi D prikazali prave / hitne / nužne potrebe zajednice?

Knjige o ratu

- Pisana riječ protiv zaborava rata
- Svjedočanstva o ratu / žrtve...
- Veliki uticaj (jako bitne)
- Pozitivni uticaj na obrazovanje
- Kakve knjige, ko ih piše
- Političke propagande
- Negativni uticaj na obrazovanje
- Ko ih čita?

ČETVRTI DAN PRIJE PODNE

Subota, 19. 12. 2003.

ZIDNE NOVINE (s komentarima)

Koje procese želimo potaknuti ili ih potičemo u radu na suočavanju s prošlošću?

- Razbijanje predrasuda	- Aktivizam – mirovni
- Izgradnja povjerenja	- Regionalna saradnja
- Saznavanje	- Javna prisutnost
- Svijest o odgovornosti	- Solidarnost
- Miroljubiva koegzistencija	- Empatiju
- Opraštanje	- Sigurnost
- Detraumatisacija	- Senzibilizacija na (ne)nasilje
- Javni govor	- Javna priznanja novinara o korištenju govora mržnje
- Osuda nasilja i zločina	- Razgradnja mitova i «heroja»
- Preispitivanje vrijednosti i stavova	- Preuzimanje odgovornosti za budućnost
- Tolerancija prema drugačijem	- Senzibilizacija medija
- Izlazak iz uloge žrtve	
- Zadovoljenje pravde	

MALE GRUPE

učesnici/e u manjim grupama razgovaraju i prave zidne novine na temu: **S kojim se problemima i poteškoćama susrećemo u radu na suočavanju s prošlošću?**

I grupa

Društveni nivo

- Zatvorenost sredine (državne i lokalne)
- Licemjerje vladajućih struktura
- Etiketiranje čitavih naroda
- Deklarativno postojanje institucija
- Šutnja o zločinima i nepriznavanje zločina
- Nedostatak svijesti o sopstvenoj odgovornosti
- Mitologizacija rata i ratnih zločinaca
- Floskula da je u ratu sve dozvoljeno
- Aktualni političari «dvolistaši»
- Zatvaranje u sopstvenu etničku grupu
- Opšti stav medija

Lični nivo

- Korištenje NVO rječnika
- Nerazumijevanje porodice, prijatelja i sredine
- Strah od odmazde
- Teško pronalaženje lokalnih partnera i sredstava
- Povratna informacija o onome što radimo
- Nerazumevanje i nespремnost na saradnju NVO
- Nedovoljna educiranost o temi
- Donatori (suočavanje «in» na uštrb edukacije)

II grupa

Društveni nivo

- Odsustvo podrške u političkim strukturama
- Uloga žrtve
- Da li nas /kako nas prezentuju mediji
- Netransparentnost motivacija/ciljeva
- Samodovoljnost
- Nedovoljna povezanost
- Traume
- Nedostatak podrške (međusobne)

- Nedostupnost informacija

Lični nivo

- Strahovi (od nasilja, reakcija ljudi da će me pogrešno razumeti...)
- Sagorevanje (teška tema, puno posla,...)
- Malo ljudi
- Osećaj usamljenosti (od porodice do društva)
- Elitizam i ekskluzivno pravo nekog/ih
- Nedovoljna podrška ljudi s kojima radim

- Odnos donatora (saradnika/ca)
- Nedostatak kritike - Nerazumevanje
- Nevidljivost (poruka, vrednosti...) - Otežan pristup informacijama
- Teška merljivost uspešnosti - Nedostatak znanja i veština
- Improvizacija / površnost - Nedostatak kapaciteta
- Metajezik nosioca - Legitimitet / kredibilitet
- Lokalne situacije (vlast, mediji, stanovništvo) - Nedostatak direktne konstruktivne kritike / feedbacka
- Govor optuživanja i moraliziranja - Nošenje s vlastitom traumom
- Strah ljudi da o tome pričaju / otpori

III grupa

Lični nivo

- Većina ljudi ne želi da govori o temi
  - Kako kontrolisati erupciju emocija
  - Ljudi koji žele da se bave temom nisu: dovoljno senzibilisani (problem: manjak obučenosti – oni s dobrom motivacijom; oni s pogrešnom motivacijom)
  - Ljudi oboljevaju fizički, odustaju zbog umora i bolesti: stres ljude ubija
  - Obilježeni smo zbog bavljenja SsP
  - Što s nacionalistima (i s onim ali...)
- (ostaviti vreme da se proces dešava)
- Potreba ljudi da (is)pričaju nekome tko će ih čuti
  - A) nailazi se na nepovjerenje, prvo
  - B) problem: kapacitet slušača
  - Što sa sojedočanstvom o počinjenom zločinu

- Oprost (kako se nosim sa svim tim)
- Potiskivanje / zaustavljanje emocija
- Prevelika racionalizacija (u SsP)
- Pokazivanje razumijevanja
- Fizička i mentalna ugroženost
- «Odvajanje» privatnog života (od «profesionalnog», odnosno građanskog angažmana)

Društveni nivo

- Politika + stranke
- (Nacionalistička) inteligencija («akademici») + mediji
- Javnost
- Koji je cilj kad nam institucije daju podršku (+ mediji) (njihovi interesi)?
- (Odbijanje) mlađih generacija
- Međunarodne i domaće organizacije

IV grupa

Poteškoće

- Nezainteresovanost:
- Sredine
- Medija
- Aktivista
- Lok. struktura
- Nedostatak podrške («uvijek u manjini»)
- Strah ljudi i podcjenjivanje
- Pogrešna motivacija koja može izazvati više štete nego koristi
- Nema dovoljno ljudi (kapaciteta)
- Fali javnih ljudi (lidera koji istinski vjeruju u vrijednosti)
- Nedostatak javnog prostora za obične ljude
- Nedostatak rada s ljudima (sljedeći nivo)
- Nekad mi je teško da se nosim sa desnim stavovima

- Neinformisanost i nesenzibilnost mladih
- Neprepoznavanje ekstremizma u sebi
- Zloupotreba religije
- Nasilje u obrazovanju i opšte
- Interpretacija istorije
- Stereotipi i predrasude
- Nedostatak komunikacije među različitim zajednicama
- Lijevo radikalizam, bič koji prijete «svi ste krivi»!!!
- Sve manje vremena za sebe (umor, zasićenost)
- Refleksija sa ostalima koji se bave ovim pitanjem (mala pusta ostrva)
- Nedovoljno javno oglašeni i prepoznat prostor gdje se zainteresovani mogu javiti

Pojašnjenja/komentari posle prezentacije malih grupa:

- *Moja organizacija je specifična jer mi radimo s patologijom (detraumatizacijom). Institucije ne priznaju da mi radimo nešto korisno. Kad završimo s osobom i pomognemo mu da se suoči, onda ga gurnemo nazad u društvo. A on i dalje nema posao, niti je uključen u društvo. Institucije moraju pokriti nastavak integracije te osobe.*
- *Kako osobu koja je detraumatizovana da motivišemo da širi krug ljudi, da priča oko.*
- *Kako preobratiti pripadnika svoje porodice koji je na drugoj strani?*
- *Priča o tome koliko smo pusta ostrva svi mi, nepovezana međusobno. Koliko god da se neko i upusti u stvar da kritikuje nešto fali mi da konkretnu podršku činimo jedni drugima u takvim momentima.*
- *S jedne strane ne želimo potpunu formalizaciju ali s druge mi se čini da je bitno to i formalizovati kako bi dobilo na intenzitetu. Raštrkano delovanje ostavlja mali trag, a on bi se mogao povećati udruživanjem.*
- *Mislim da je udruživanje to što je jako potrebno u ovom regionu. Toj temi bi trebali posvetiti veliku pažnju.*
- *Postoji prevelika racionalizacija u okviru ličnog nivoa. Da se krivica izrazi bez preterane racionalizacije. Čini se da se insistiranjem na odgovornosti zatvara prostor ljudima da se emocionalno izađe i otvori. Važno je da se emocionalni kontakt s ljudima desi a da se posle dalje prorađuje. Treba naučiti i kako se nositi s emocijama koje se pojavljuju.*
- *Ako se odmah ide na činjenice i na fakte onda je to preterana racionalizacija. To da se neke stvari mogu napraviti brzo, naglo, bez velikog ličnog emotivnog angažmana.*
- *Problem je što obično malo ljudi vuče i gura neku (mrežu). Kad oni posustanu sve propadne.*
- *Meni se čini da je zaglaavljenost ljudi u ulogu žrtve problem BiH. U Srbiji čini mi se da postoji osećaj nepriznatosti osećaja žrtve. Postoji potreba priznavanja da su ljudi pogođeni ratom iako nisu bili direktni učesnici. Pitanje metodologije mi je jako važno. Ono što mi se u radu pokazalo kao vrlo bitno da je pristup omogućio da emocije ne budu u prvom planu.*
- *Mi radimo 5 godina s osobama i tek je u petoj godini otvoren taj proces. Ja se plašim projekata suočavanja s prošlošću koji traju šest meseci pa ćemo videti da li će se nastaviti.*
- *Što se tiče problema žrtve. Ne govorimo samo o ulozi žrtve već i o faktičkom statusu žrtve. Mora se biti otvoren za taj status a mora se vrlo jasno kritikovati svaka zloupotreba te uloge spolja. Ljudi imaju pravo da iz ličnog iskustva imaju osećaj žrtve, patnje, nekoga ko je stradao. Mi smo svi emocionalno jako tenzični. Mi dolazimo u kontakt s raznim kategorijama ljudi. Mora se imati bar minimalno poznavanje psiholoških osnova. Naši neistomišljenici su desno orjentisani, nacionalistički raspoloženi. Veoma je važno da se prema njima ima jako neagresivan odnos.*
- *Bez emotivne razmene možemo imati problem. Važno je da se ispoljava.*
- *Ja nisam za to da se emocije sputavaju. Mislim da je bitno stvoriti prostor da ljudi pričaju i kažu. Ne sme biti vremenski ograničen.*
- *Koji jezik koristim u razgovoru s ovim ljudima. Koliko oni mene razumeju i termine koje koristim. Koliko mi vežbamo kako nešto govorimo.*

PAUZA

ZIDNE NOVINE

Razgovor u plenumu i pravljenje zidnih novina na temu: **Gde vidimo saveznike i protivnike u radu na suočavanju s prošlašću?**

Saveznici

- Mediji
- Političari
- Žrtve (stvarne)
- Druge NVO
- Udruženja boraca
- Lokalne vlasti
- Crkva / religija
- Donatori
- Naša deca
- Intelektualci
- Pokajnici
- Pisci
- Prosvjetni radnici
- Porodica
- Sudovi za ratne zločince
- Naši ljudi koji su otišli
- Režiseri
- Umjetnici

Protivnici

- Mediji
- Političari
- Žrtve (stvarne)
- Druge NVO
- Udruženja boraca
- Lokalne vlasti
- Vjerske institucije
- Djeca
- Intelektualci
- Ratni zločinci
- Pisci
- Prosvjetni radnici
- Porodica
- Dijaspore (nacionalistička)
- Nedostatak pravne države
- Režiseri
- Umjetnici
- Društvo u tranziciji
- Mafija

- Nespretnici u najboljoj namjeri

Razgovor u plenumu:

- Zavisno koliko su ti jaki protivnici i ti jačaš.
- Meni ovo govori o specifičnosti pristupa različitih programa.
- Ovdje vidim prostor za akciju, da jedan dio ovih protivnika pređe u saveznike.
- To što su mi svi na obe strane mi se sviđa. To mi znači da nikog a priori ne odbacujemo.
- U zavisnosti od stvari o kojima smo svi razgovarali (motivacija, metodologija, namera) mi upravo zavisi gde šta od ovoga možemo prepoznati i uticati da to pređe u saveznike.
- Meni ovo govori da je rad moguć i da je težak.

- Hajde da ratne zločince nazovemo učesnicima rata. Ne možemo ih tek tako isključiti. Uvedimo mogućnost suđenja, pokajanja. Da izbegnemo poddelu na ljude i zveri. Kako god da je mi se bavimo ljudima.
- Ako mi kažemo da je on čovek koji je počinio ratne zločine bitno menjamo stvari. Ali on je bio čovek koji je bio otac, suprug, drug. Učinio je nešto strašno za šta mora da odgovara ali ne isključujemo ga.
- Jak bi doprinos bio kad bi ratni zločinci postali saveznici.
- Reči su čudo. Formulacije, izrazi mogu puno da učine. Ratni zločinac u odnosu na čovek koji je činio ratne zločine bi puno učinilo u odnosu i metodologiji.
- Ja nemam prava procenjivati da li se neko pokajao ili ne. Ali bi mi bilo teško da prihvatim nekog za kog znam da je ubio 50 ljudi.
- Potrebna mi je jasna distinkcija u odnosu na rat. Da ga ne odobravam nikakvog i da se sa svim njegovim elementima suočavamo, a da su i ratni zločinci njegov deo.
- Ja ne mogu da gledam na nekog ko na primer skuplja humanitarne donacije, pomaže ljudima a kod kuće bije ženu i maltretira decu kao na saveznika. Druga mi je stvar šta ćemo mi s tim.
- Pitanje mi je koji je cilj? Da li je cilj suočiti određenu grupu ljudi (žrtve, zločinci) ili želimo sve ljude suočiti i napraviti proces. Ja ne želim da mi zločinac bude aktivista u organizaciji ali ako je on sredstvo koje će mi pomoći da učinim puno toga za ovaj proces, ja ću ga upotrebiti.
- Davanjem imena zločinu, da ga imenujem i da ga osudim, može se puno toga učiniti.

SLOBODNO POSLIJE PODNE

Subota, 19. 12. 2003.

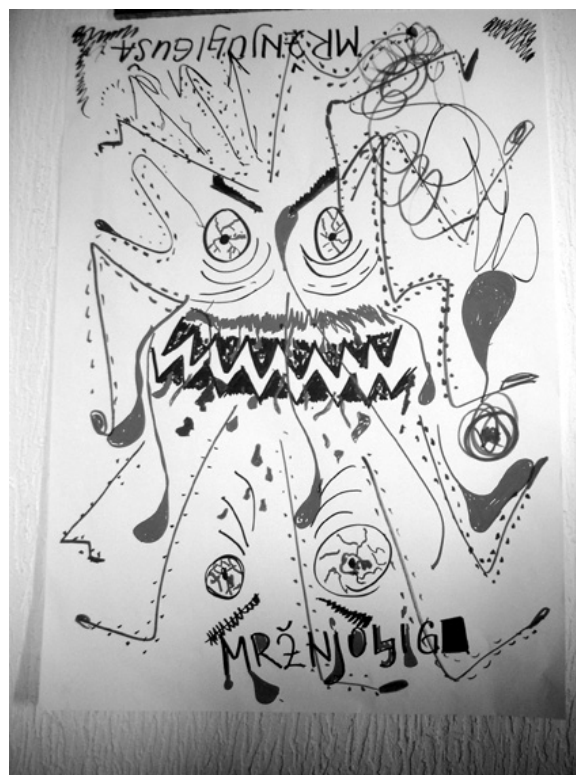

Po procjeni energetskega potencijala grupe i trenerskog tima, odlučili smo da drugi blok četvrtog dana bude slobodno poslije podne.

Većina učesnika/ca slobodno poslije podne provela je na radionici izgradnje mira i osvještavanja društvenih uloga kroz teatarske metode koju je osmislio i vodio jedan od učesnika Sead Đulić iz Mostara.

U nastavku slijedi fotografija crteža koji je proizašao iz te radionice.

ZIDNE NOVINE I DISKUSIJA – Prednost regionalnog pristupa i rada

- Osećaj sigurnosti (novi koncepti sigurnosti u regiji)
- Razmena iskustava
- Procena potreba
- Razmena informacija
- ...u pristupu regionima
- Logističko – tehnička pomoć u organizovanju
- Neminovna razgradnja predrasuda
- Davanje legitimiteta (jedni – drugima)
- Rešavanje zajedničkih problema
- Višesmerna povratna informacija
- Informiranost šta se radi u regiji
- Poruka koju emitujemo u zajedničkom radu
- Osnajući je
- Decentralizacija problema
- Da se programi naslanjaju jedni na druge
- Mogućnost istovremenog rada
- Lična poznanstva kao poruka koju šaljemo
- Susret kao neminovnost otvaranja priče o prošlosti
- Podrška
- Konstruktivna kritika
- Bolje razumevanje zajedničkog prostora
- Ima nas malo al' smo dobro raspoređeni / vide nas bolje
- Naša senzibilizacija
- Bolja iskorištenost kapaciteta (postajemo jeftiniji)
- Princip spojenih posuda
- Širi se zaraza – sve je međusobno povezano
- Samostalniji smo i autentičniji
- Lakše se sklapa «mozaik istina»
- Postajemo «moćniji» i uvaženi
- Regija progovara kroz nas

MALE GRUPE

Učesnici/e u manjim grupama razgovaraju i prave zidne novine na temu: **Podrška koja mi treba i koju mogu dati**

I grupa

- Podrška koja mi je potrebna
- Povratna informacija o pristupu i radu
  - Informacije o aktivnostima / organizacijama, grupama
  - Razmjenom informacija do boljih metodologija i ideja o radu
  - Prostor, međusobnu refleksiju van užeg kruga
  - Međusobno osnaživanje
  - Fokusirani seminari koji osnažuju / prevencija burnouta
  - Javna podrška jedni drugima
  - Istraživanje različitih i novih oblika podrške
  - Prepoznavanje novih kapaciteta i potencijala potrebnih u radu
  - Razni oblici edukacije
  - Definisavanje konkretne podrške koja mi je potrebna
  - Duboki osjećaj međusobnog povjerenja i
- Konkretni oblici razmjene informacija (cirkularni mailovi, izvještaji, konkursi itd.)
- Traženje konkretne podrške
- Podrška koju mogu da pružim
- Konkretni feedback
  - Povezivati i upućivati ljude kroz kontakte i informacije
  - Pomoć prilikom organizovanja aktivnosti u našim područjima
  - Treninzi iz nenasilja
  - Fidbek na ideje koje se žele raditi
  - Osnažiti ljude / aktivistkinje/e
  - Organizovanje dizajniranih okupljanja sa elementima opuštanja i razmjenom znanja i tehnika
  - Uvid u rad i potrebe vjerskih zajednica za ljude zainteresovane za rad na tom polju (žrtava)
  - Savjetodavne usluge o potrebama u zajednici na kojima se treba raditi

sigurnosti

- Pružanje organizacionih kapaciteta, metodologija i pristupa u radu na izgradnji mira

II grupa

Podrška kakva nam treba

- Razmjena metodologija
- Razmjena informacija
- Prepoznavanje i nalaženje «iste duše»
- Finansijska (donatori strani i lokalni)
- Moralna podrška
- Solidarnost
- Fidbek
- Razumevanje izgaranja
- Da radimo jedni s drugima (da «učimo» jedni druge)
- Sagledavanje novih aspekata izvana
- Kritika

Kakvu možemo da pružimo

- Finansijsku (QPSW)
- Informacije
- Da pružim sebe ukoliko prepoznajem vrednosti (iste, slične)
- Da dam fidbek
- Da se pruži na korišćenje Dokumentacioni centar
- Da pružim podršku bez da mi je traže
- Podrška novih i lokalnih inicijativa (znanje, veštine...)
- I traženje fidbeka
- Kritika

III grupa

Podrška koju pružamo

- Gostoprimstvo (dijeljenje kreveta)
- Mentorska podrška
- Mobilnost («skroz»)
- Da budem/jesam lokalna podrška
- Domaćinstvo seminara
- Hosting – prihvatanje intershipa
- Pružanje info, kontakata i preporuka
- Posredovanje spram i glede institucija (lokalnih)
- Radionice, treninzi (sve što znamo)
- Kontakti i preporuke kod lokalnih donatora
- Kontakti, preporuke kod donatora uopće
- Pozivi na aktivni odmor
- Nudimo planiranja zajedničkih aktivnosti (što konkretnije)
- Distribucija promo-materijala (javna promocija i zagovaranje)
- Sve svoje potencijale 24 sata
- Otvoreno tražiti podršku
- Gostoprimstvo (dijeljenje kreveta)
- Osobnog «klona»/ficu»
- Edukacija
- Literatura (knjige, preporuke)
- Mentorska podrška
- Ljude, da mi dolaze
- «upozorenje» kad smo «nespretnici/ce u najboljoj namjeri» (otvorenost za primanje i davanje kritičkog feedbacka)
- Info o konkretnim «modelima» (know – how) SsP
- Priznanje i prepoznavanje osobnog doprinosa (na SsP)
- Nastavak procesa regionalnih seminara (mogućnost da se bude domaćin/ica, su-organizator)
- Mogućnost «intershipa» (da se provede neko vrijeme na radu u organizaciji u regiji)

- Pružamo: ispitivanje potreba, istraživanje (lokalnog «terena» u okviru regionalnih projekata i programa)
- Podrška koju tražimo
- Više osobnih kontakata
- Više info o regiji (što se konkretno radi)
- Redovite posjete

- Kontakti i preporuke i info o donatorima (globalno)
- Stručna psihološka podrška («tretman»)
- «Retreat»/zajedničko vrijeme (aktivni odmor)
- Zajednički planovi za dalje

IV grupa

Što nam je potrebno

- Zajednička strategija
- Mapa pojedinaca, organizacija i projekata/aktivnosti i polja djelovanja u regiji
- Sinhronizacija rada
- Stalna razmjena informacija
- Povratna informacija
- Supervizija
- Povezivanje s ljudima koji rade iste stvari (razmjena, partnerstvo, dijeljenje resursa)
- Motivisani ljudi koji žele da se posvete
- Baza (npr. Dokumentacioni centar,...)
- Resursi (organizacija, logistika, financijska podrška)

Treba mi

- Razmena informacija, materijala

- Sastanci poput ovog (upoznavanje, susreti, ljudi, uvid u različite akcije)
- Metoda strateškog planiranja
- Usavršavanje, permanentna edukacija
- Supervizija

Pružamo

- Informacije o svom radu
- Prosleđujemo inf., distribucija materijala
- Podrška u svakom vidu
- Partnerstvo
- Feedback
- Materijal
- Rame za plakanje
- Usluge (organizacija, trening, trenere,...)

PAUZA

RAZGOVOR

Plenumska diskusija: Umrežavanje – što konkretno želimo?

Ovaj dio protokola je nažalost izgubljen!

EVALUACIJA SASTANKA

Učesnici/ e i članovi/ ice tima u krug odgovaraju na pitanje:
Šta ste dobili, šta vam se sviđelo i šta vam je bilo poteškoća na ovom sastanku?

- Za mene je bila izvanredna razmjena energije, emocija, iskustava. Ovo je bio jedinstveni rad s jedinstvenim metodama, jako kreativno i puno se dobija. Nije bilo polja trenja, ni šljajfovanja, jasna strukturisanost bez presije što je jako važno za sva skupljanja. Ovaj zahvat je bio tematski širok, više prednosti davano je asocijativnom polju. Ovo je veliko bogatstvo za mene.
- Nemam puno prilike učestvovati u radionicama jer ja to obično vodim i facilitiram. Ovo je bilo opuštajuće da saznam puno više. Najvrijednija su mi nova poznanstva, novi partneri, nova prijateljstva. Svidio mi se proces, neformalni način za otvaranje tema. Plastična facilitacija me iritirala, stani, ne može, nema vremena. Moja je preporuka da bude malo ležernije i opuštenije uz facilitatora koji je nevidljiv i da nemam ograničenja. Inače je sve iznad očekivanja. Nadam se da sam doprinjela radu. Kad sam dolazila ovamo željela sam osvijestiti stranu žrtava i stekla buduća prijateljstva.
- Ovaj sastanak ostavio je dubok utisak na mene osobno kao i tematika. Trebalo bi biti puno duže.
- Drago mi je što sam tu zbog toga što sam imala osjećaj slobode da preispitujem sve stvari, prija mi neformalnost, žao mi je što nisam baš bila prisutna u slobodno vrijeme zbog razgovora koji su se vodili. Smatram da smo na dobrom puteljku, od kontakata će zavisiti hoćemo li drugima stooriti put za suočavanje.
- Prostor za refleksiju sam dobila, jako mnogo smo otvorili i to je sjajno, ali mi je žao što nemamo vremena za produbljivanje. U ovom slučaju ja sam za varijantu otvaranja. Sanja, Adnane i Milane, bilo mi je dobro i nezahvalno jer smo htjeli još i dobro ste se držali da budemo zadovoljni što smo sve otvorili. Voljela bih ovakav skup ponovo, jako mi je mnogo značilo.
- Bio ovo seminar, trening, sastanak, ja sam strašno mnogo naučio. Znači mi u smislu poslovnog da se povežemo. Dobio sam puno više od toga, ja sam se počeo menjati, naučio sam o sredinama o kojima nisam znao. Stvarno sam osetio prijatnu atmosferu, toplu sredinu, s nekima sam se jako zbližio što nisam očekivao. Smanjena je distanca da nema nikakvog straha. Trudimo se da drugi budu sigurni u našem prisustvu.
- Drago mi je što sam vidjela drage ljude i otvoreno ušla u sve ovo i toliko smo puno radili što mi pokazuje bit teme. Jako mi je bitno što je tu čitav region, da na ovoj temi radimo svi zajedno, jer smo svi bili upleteni u sve što se događalo. Čula sam mišljanja koja su mi dala uvid u neke druge uglove gledanja na temu, dobro je što smo secirali, razdvajali pa spajali. Imam jako puno posla za kući. Sada sam osnažena, a znam da će me realni život spustiti. Neformalno vrijeme je bilo divno.
- Strahovanja s kojima sam kretala, moje neiskustvo s temom s kojom sam se tek nedavno srela, a pritom sam znala da tu ima ljudi koji već dugo rade na tome. Imala sam strah od razumevanja teme, svi ste mi bili od velike pomoći uz empirijski, filozofski, kriminološki pogled.

Nadam se da ćemo se idući put u Crnoj Gori sresti. Način rada i metode meni su u potpunosti odgovarali. Dopao mi se i način facilitacije, tema je široka i duboka, a slijed tema mi se dopao.

- Bila mi je divna bliskost, povezanost, senzibilitet i motivacija koje sam ovdje videla, a što je retka prilika u mojoj sredini. Super mi je bilo.

- Kad sam čula da sam pozvana na sastanak, jeza me uhvatila. Ovo sam u sebi nazvala susret. Čulo sam razna mišljenja, sklapala suradnje. Vrlo sam vrlo osnažena jer nisam sama. Imam konkretne ljude likom, imenom, mišlju to me sazidalo iznutra. Trenerski tim je bio vrlo nenametljiv, spontan. Temu je bilo teško fokusirati i unaprijed hvala za sve. Neformalno vrijeme mi je bilo jako važno, kao i rad u plenumu.

- Bilo je priče o sastanku i vidim sebe na spisku. Pomislio sam super, naučit ću svašta i to se i desilo. Jačina i težina grupe me iznenadila, pri tom mislim na ljude. Bilo mi je iznad očekivanja, hvala što sam toliko čuo i naučio od vas. Imam konkretnu saradnju s Drinkom, vjerujem i sa svima ostalima. Vidim sebe u suočavanju s prošlošću, u izgradnji mira, seminarima, akcijama. Čula sam različite aspekte, metode, pale mi blicevi o raznim metodama što bih mogao iskoristiti. Trenerski tim je radio super organizovano. Jako bih volio da kad prolazite kroz Podgoricu samo prođete ☺

- Nisam ništa očekivao, nisam imao ni dilema da ću doći, bez ikakvih razmišljanja sam došao. Obično sam razočaran kad nešto očekujem. Od prvog dana sam osjetio dobru energiju i fasciniran sam otvorenosću kojom se govorilo o problemima koji su privatno duboki. Kad se grupa sastane ne očekujemo da ćemo to čuti, bilo je to kolektivno suočavanje sa mnogo čime. Imao sam potrebu da se povučem, slušam i zabilježim, da budem aktivni posmatrač. Želim reći svima hvala jer mislim da smo stvorili pretpostavke da možemo raditi na tome. Drago mi je što ništa nismo zatvorili da gradimo nešto. Obično se misli da je ovo negdje tamo daleko. Mi smo bili okrenuti jedni drugima, zato je bilo dobre energije i doprinjelo je ovome gdje smo sada. Mimo programa je bilo dosta otvorenosti, povjerenja i dobrih odnosa. Nisam ništa očekivao kad sam dolazio, odlazak me obavezuje na mnogo štošta.

- Dio mog sna je bio da se ovakav skup dogodi, zahvalna sam što se dogodio, što sam ipak došla i što sam otvorenog srca primljena. Vidim velik broj mladih ljudi koji svjesno ulaze u ovaj prostor da možemo rastočiti strah, insekte, ostvariti životnu sreću, osjećaj otvorenosti i zajedničkog prostora koji popunjavamo.

- Znajući da neću biti od početka, osjećala sam da ću puno propustiti. Osjećala sam se intenzivno pred kraj, bilo mi je lijepo popodne i puno mi znače novi kontakti. Zaista mi fali što nisam bila od početka.

- Smireniji sam nego što sam bio kad sam došao. Ogroman je posao urađen prvih dana. Veliki pomak je učinjen i nisam očekivao da se ovoliko može napraviti u malo vremena. Izuzetno će biti korisna razmjena materijala i informacija putem maila.

- Kad su me iz organizacije obavijestili za ovaj seminar i kad sam vidjela da traje pet dana, malo mi je nedostajalo da ne dođem. Pitala sam se šta toliko da radim u Banji Vrujci. Stvarno sam oduševljena, ovo mi je nedostajalo, ratna priča. Ono što sada rade ženske organizacije po tom pitanju postalo je tupljenje bez vidljivog rezultata. Napunila sam baterije, jako sam puno naučila. Ado, Sanja, Milane, znam što znači pripremiti «čas» jer sam često bila u ulozi organizatorice. Metodologija je bila odlična, sa zaključcima je bilo kako padne i savršeno je palo. Nadam se da me nećete zaboraviti iako sam žena u godinama.

- Super se osjećam i ja imam ovaj dojam da su prevaziđena moja očekivanja. Na početku nisam imao najjasniju sliku što hoćemo i na koji način. Prezadovoljan sam što smo zajedno prošli i što smo razgovarali o masu stvari. Emotivna razmjena je najveću stvar napravila jer kod ove teške teme treba lični pečat. Bilo je po mom ukusu, puno novih uglova iz naših bekgraunda, ofarbali smo mnogo toga. Zamoren sam i sagorio u ovoj temi, ovo mi je prekretnica i novi poticaj. Zasićenje mi se prevratilo u dodatnu motivaciju. Žao mi je zbog nedostatka ljudi iz Republike Srpske. Kontekst rada u Bosni na ovom pitanju nije na nekom nivou. Potrebno je strateško

planiranje kako tome pristupiti. Emotivno sam dobio energiju nazad. Lakše bi mi bilo da sam učesnik, ovako sam bio dosta orijentiran na proces.

- Odlučila sam da je rad na suočavanju s prošlošću meni prioritet, ali sam se bila ustravila da ja o tome ne znam ništa. U Crnoj Gori nije lako izaći iz priče kako se to nas ne dotiče. Kad sam dobila spisak učesnika/ca tu ste postali ljudi. Drago mi je što niste ostali samo spisak imena nego ste dobili oblike kroz razgovor, emotivnu razmjenu i ja sam tu s vama i govorim svima vama. Važno mi je što dalje. Do sada sam samo CNA slala poruke jer nisam imala nikog drugog da gnjavim. Od sada ću slati svima po tri pitanja dnevno. Hiljadu stvari se otkrilo i rasvijetlilo. Sljedeći sastanak će biti u Crnoj Gori i ja uvodnu riječ da imam. Trenerski tim je sve prelijepo vodio. Osjećala sam da imamo punu slobodu kao želimo nešto oduzeti ili dodati.

- Prirodno je da ova tema zahtjeva emotivni angažman, a proces me navukao i osnažio. Osvježio me dijalog i ovakav način učenja. Kvaliteta procesa je bila iznad očekivajućeg. Višekratno ću se javljati, računajte na to. CNA ekipu sada doživljavam kao ekipu i prijatelje. Ispunjen sam i osnažen za daljnji rad. Nisam imao najjasnije smjernice što ćemo raditi kojom metodologijom. Računao sam na promjene dinamike, to mi je baš bila dilema. Očekivanja su mi potpuno ispunjena bili smo usmjereni na proces, a ne na rezultat. Imam lijep osjećaj s ljudima ovdje, nemam više osjećaj usamljenosti u svemu ovome, oslabio je. Preforsirao sam se i sada mi treba odmor. Različito su se različiti ljudi čuli, neki su se više čuli u neformalnom vremenu, neki ovdje u plenumu što je rezultat različitih dinamika. Nema zaključaka i to mi je super. Pitanje za u buduću mi je kako strukturirati da se ne sputava ljude. Baš sam osnažen i sve ovo me diže i bez obzira na umor sad mi se čini da bih mogao još pet dana.

- Nezahvalno je bit zadnja. Puno mi je ovo značilo. Na ovo sam gledala čisto aktivistički u startu. U međuvremenu mi se dosta toga teorijski otvorilo. Volela bih da, kad svratite do Sarajeva, svratite na kaficu. Imam osećaj da sam puno naučila i da sam puno nadogradila onog što sam imala ranije. I dalje mi je dilema da li je ovo sastanak, seminar ili trening. Jako mi puno znači podrška. Proširila mi se ovde.

Evaluacija učesnice i učesnika koji su seminar napustili prethodnog dana:

- Mislim da tek sad imam neku celinu i žao mi je što sutra neću biti tu. Značilo mi je to što sam otišla iz Beograda i što sam dobila prostor da razmislim i da razjasnim ili zamutim neke stvari na kojima radim. Značio mi je osećaj da moji problemi nisu samo moji. Nisam se nigde osećala sigurno da neke teme otvorim koje smo ovde otvorili. Osetila sam ove ljude ovde kao saveznike i partnere u procesu i dobar osećaj. Mislim da je potrebna mreža zasnovana na podršci i saradnji. Hvala svima.

- Volim da slušam i da učim. I ovde sam mnogo naučio. U poruci da ću doći sam rekao da je ovo jako bitna tema za proces koji se zove mir. Video sam u spisku da su mladi ljudi pa rekoh: Hajde da nešto naučim. Ovde smo otvorili mnoge teme i mnogo još treba da se radi. Do sada sam se osećao jako usamljenim i uvek kad mi je tako zvao bih Centar za mir Osijek a sad vidim da i ovde ima ljudi koji na ovom rade i guraju ovu priču.

Prilozi

U ovom poglavlju navedeni su kratki opisi aktivnosti i prijekata rada na suočavanju s sprošlošću organizacija u kojima su učesnici/e sastanka aktivni/e.

ALTRUIST – SPLIT

ALTRUIST - Centar za zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda iz Splita je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koja slijedeći principe direktne zaštite ljudskih prava i sloboda u Republici Hrvatskoj brani slobodu mišljenja i izražavanja, pravo na život, pravo na dom, ravnopravnost, jednakost pred zakonom i jednakopravnu zaštitu pred sudovima kao i druge vrijednosti civilnog društva.

Organizacija je osnovana 10/98 godine. Rješenjem Ministarstva uprave RH, upisom u Registar udruga RH stječe svojstvo pravne osobe. Organizaciju su osnovale mahom osobe koje su se u dotadašnjem (od 90-ih god.) višegodišnjem radu i aktivizmu (prije vojno-redarstvenih operacija "Oluja" i "Bljesak" a posebno neposredno nakon istih) istakle u direktnoj zaštiti osnovnih, osobnih i političkih prava najugroženijih građana Republike Hrvatske.

ALTRUIST - Centar svojim dugogodišnjim iskustvom usmjeren je na aktivno učestvovanje u suzbijanju drastičnih i agresivnih kršenja temeljnih ljudskih prava i u tom smislu pomoći najugroženijim kategorijama građana neovisno o etničkoj, vjerskoj, rasnoj ili spolnoj pripadnosti. Naš je put pravna i socijalna zaštita, humanitarna pomoć, unaprijeđivanje i razvoj civilnih i građanskih inicijativa, nenasilna komunikacija, transformacija sukoba, izgradnja održivog mira i konstruktivni dijalog o problemima pojedinca, obitelji, uže i šire zajednice, povratak ljudi i imovine, stečenih prava poštivajući Ustavnu odrednicu o **pravima, slobodama i jednakošću pred zakonom svakog čovjeka i građanina u RH i ravnopravnosti pripadnika svih manjina.**

Svojim dugogodišnjim iskustvom u prijeratnim i poslijeratnim vremenima, surađujući s NVO-a , međunarodnim organizacijama, državnim institucijama/ustanovama i pojedincima lokalno, regionalno i internacionalno na području bivše SFR Jugoslavije, osnažili smo tehnike konstruktivnog rješavanja individualnih problema koji se pozitivno reflektiraju na zajednicu.

Ono šta ALTRUIST - Centar već dugo razvija, jeste suradnja sa institucijama lokalne/ih zajednice/a, jer je to nezaobilazni put razvojnih procesa demokratizacije i razvoja civilnog i građanskog društva. Ne kao konkurenti nego kao suradnici moguće i partneri. Želimo iskoristiti svaku priliku (pritom ne gubeći niti malo od vlastite autonomnosti u radu i djelovanju) za suradnju ali samo onoliko koliko je to u interesu naših stranaka i razvoja demokratskih procesa u cjelini. Temeljita reforma, demokratizacija odlučivanja, decentralizacija i antikorupcijska strategija, nemogući su bez transparentne afirmacije civilnog društva i njegovih načela.

ALTRUIST - Centar kao član splitske koalicije NVO-a za zaštitu ljudskih prava i sloboda "CAG" dokumentira diskriminaciju i druge povrede međunarodnog humanitarnog prava kao posljedice oružanog sukoba na području bivše SFRJugoslavije.

U našem radu susrećemo velik broj slučajeva vezanih za događanja na ovim prostorima od početka devedesetih pa nadalje. Povrat imovine, radni sporovi, otkazi koji su ljudima dodijeljeni samo iz razloga "pogrešne" nacionalnosti odnose najveći postotak slučajeva kojima se bavimo. Čak i u slučajevima kad nije u pitanju "pogrešna" nacionalnost, ljudska su prava ugrožena baš zbog stanja koje je zavládalo u RH u samom početku devedesetih.

Zbog toga se može reći da je gotovo sve što radimo direktno povezano sa suočavanjem s prošlošću i ispravljanjem nepravdi s tim povezanim. Uz sve poteškoće koje su spomenute u Vrujcima, i dalje radimo sve što je u našoj moći u našem segmentu tog kompleksnog problema, ne bi li bar malo popravili situaciju i posijali sjeme za jedno bolje i pravednije sutra.

Govor mržnje, netolerancije, etničke pa i rasne netrpeljivosti, prisutan je na ovim prostorima kako u urbanim tako još više pa čak i zabrinjavajuće u rurarnim sredinama. Područja od posebne državne brige (više ili manje ratom zahvaćena područja) posebno se mogu locirati, jer cilj politike 90-ih o etničkom čišćenju radi demografske obnove područja RH sa većinskim stanovništvom nekatoličke vjeroispovjesti, ima za posljedicu getoizaciju posebno doseljenika i useljenika katolika iz BiH, Kosova, Vojvodine i drugih krajeva Srpsko-Crnogorskog dijela bivše Jugoslavije.

Dok je tome tako, teško postignuti mir je na staklenim nogama.

Izmjenom vladajuće političke strukture na posljednjim parlamentarnim izborima u RH, stanje na terenu dodatno se komplicira i sam rad na procesu **trajno održivog mira** posebno dobiva na težini.

Afirmacija u javnosti onog što je dobro i ohrabrujuće (nedovoljna je) u procesu bezuvjetnog zajedničkog življenja radi čega je neophodan medijski transparentan rezultat rada na obnovi povjerenja - kao procesa protiv nacionalne isključivosti - a koji se nikako neće dogoditi sam po sebi.

CENTAR ZA DRAMSKI ODGOJ BOSNE I HERCEGOVINE - MOSTAR

CDOBiH osnovan je marta 1997.godine sa sljedećim osnovnim zadacima:

- Promicanje i razvoj dramskog odgojnog rada uz oslanjanje na iskustva dramske pedagogije BiH;
- Promicanje i razvijanje govorne kulture i kulture javnog nastupanja;
- Razvoj metodike dramskog odgoja;
- Pomoć u radu i dopunsko obrazovanje učitelja i prosvjetnih radnika za dramski odgojni rad;
- Saradnja s prosvjetnim i dramsko obrazovnim ustanovama;
- Briga o dramski nadarenim učenicima;
- Preventivno djelovanje protiv svih oblika ovisnosti;
- Korištenje dramskog odgojnog rada u oslobađanju od posttraumatskih posljedica, izgradnji mira, rješavanju konflikta, izgradnji tima, itd.

Centar je član Međunarodne asocijacije za dramu, teatar i odgoj (International Drama/Theatre and Education Association - IDEA).

CDOBiH je izdavač časopisa za dramu, teatar i odgoj "Tmačart".

CDOBiH
Trg Republike 1 (Banja)
88000 Mostar
Bosna i Hercegovina
tel./fax: 00 387 36 552 893
e-mail: bihcdo@cob.net.ba

CENTAR ZA MIR OSIJEK

Centra za mir djelovao je na području suočavanja s prošlošću kroz:

- unaprjeđenje pravnog i društvenog okvira koji će omogućiti suživot ljudi koji su rat proveli na različitim stranama (besplatna pravna pomoć, zastupanje na sudu, rad s izbjeglicama i prognanicima, forumi građana na teme pod skupnim nazivom: Javni interes i javno dobro);
- prikupljanje dokumentacije o kršenjima ljudskih prava počinjenim na našem području; predali smo dokumentaciju, koja se po našoj procjeni odnosi na ratni zločin, tužiteljstvu, te o tome obavijestili javnost
- podrška svjedocima uključenim u sudske procese vezane za ratni zločin
- izdavanje časopisa «Kultura mira»
- sudjelovanje na regionalnim susretima i raspravama o temi suočavanja s prošlošću, umrežavanje i suradnja s organizacijama na konkretnim programima

Suočavanje s prošlošću na individualnoj razini radili smo kroz:

- rad na traumi za sljedeće ciljne skupine: povratnici, ostalnici, žene, branitelji, djeca i mladi
- posredovanje između povratnika i ostalnika kroz projekte i neformalno
- 1800 ljudi intervjuirano kroz Program slušanja (1-3satno aktivno slušanje na temu rata i ranog poslijeratnog razdoblja), nakon kojih su se neki od njih uključili u aktivnosti izgradnje mira u svojim lokalnim zajednicama
- radionice suosjećajnog slušanja
- na zahtjev korisnika naših programa radionice sa specifičnim temama usko vezanim uz suočavanje s prošlošću i sadašnjošću na individualnoj razini - npr. «Kako se suočiti s činjenicom da ćemo se susresti sa srpskim jezikom?»
- organizirani susreti osoba razdvojenih ratom na neutralnom terenu u Mohaču
- radionice međuvjerničkog dijaloga

DRUŠTVO ZA NENASILNU AKCIJU – NOVI SAD

DNA - Društvo za nenasilnu akciju je nestranačka, nevladina i neprofitna organizacija građana/ki čiji je cilj izgradnja mira u društvu, promocija nenasilja, ljudskih prava i prava životinja kroz edukaciju i konkretne akcije, i borba protiv diskriminacije i marginalizacije po bilo kom osnovu.

DNA je osnovano jula 2003. godine i još uvek pravi prve planove i korake u svom radu, kroz edukativne programe mirovnog obrazovanja, čije je sprovođenje planirano u vidu radionica i treninga. Čine ga aktivisti i aktivistkinje koji/e žele da vrednosti nenasilja promoviraju, kako u svom okruženju, tako i povezujući se i delujući u zajedničkim akcijama i aktivnostima sa organizacijama i pojedincima/kama iz regiona, naročito u zemljama bivše SFRJ.

Kontakt email: dna2003@ptt.yu
21000 Novi Sad
Miše Dimitrijevića 8a

DRUŠTVO ZA TOLERANCIJU BAČKA PALANKA

Društvo za toleranciju Bačka Palanka (DTBP) je nastalo kao grupa građana različitih po nacionalnosti, obrazovanju i socijalnom statusu 1993. godine da bi osnivačku skupštinu održali naredne 1994. sa osnovnim ciljem - borba protiv rata. Znači, nastali smo kao mirovna grupa pod nazivom Društvo za mir i toleranciju. Zbog toga što nas nisu hteli upisati u registar udruženja građana nakon dve godine podneli smo zahtev Saveznom ministarstvu za pravosudje i upravu i tako registrovani pod sadašnjim imenom u januaru 1997.

Radili smo na mirovnim aktivnostima u lokalnoj sredini, na području Vukovara a kasnije i u Bosanskoj Krajini. Radeći sa izbeglicama kao organizacija koja je bila domaćin skupovima NVO Srbije, pored humanitarnog i organizacionog rada, naravno radili smo na temama u smislu "šta i zašto nam se to dogodilo" na javnim tribinama i okruglim stolovima. Posebno smo bili aktivni na poslovima pomirenja u istočnoj Slavoniji zajedno sa NVO iz Hrvatske u periodu tzv. Republike Srpske Krajine. Pokrenuli smo naš list "Tolerancija" u kome smo objavljivali i objavljujemo tekstove koji su u osnovi suočavanje sa prošlošću, zabludama, stereotipima i sl.

Trenutno radimo na uspostavljanju pokidanih veza između Hrvatske i Srbije a u to uključujemo Mađarsku. Rad smo započeli i dalje ga radimo sa mladima kroz Likovne susrete mladih u okviru naše Skole slikanja a pokušavamo da uspostavimo saradnju između lokalnih vlasti i preduzetnika.

Kroz aktivnosti na planu prekogranične saradnje nacionalnih manjina, oformili smo Kuću za multikulturalnost i regionalnu saradnju kroz sporazum sa nekim NVO iz Hrvatske i Mađarske, naravno i SCG, u nadi da će te ideje zaživeti tokom ove godine.

Saradjivali smo i sada saradjujemo sa većim brojem NVO iz SCG, Hrvatske, BiH i Mađarske.

Osnovni problem u radu nam predstavlja zatvorenost sredine u kojoj opstajemo evo već 10 godina. Zbog toga planiramo da se okrenemo rešavanju tih problema baš saradjujući sa što većim brojem organizacija i pojedinaca okrenutih budućnosti.

DOKUMENTACIONI CENTAR RATOVI 1991 – 1999.

Dokumentacioni centar *Ratovi 1991-1999.* je nevladina organizacija koja radi na osvetljavanju uzroka, karaktera i posledica ratova u regionu bivše Jugoslavije.

Dokumentacioni centar *Ratovi 1991-1999.* prikuplja, arhivira i stavlja u javnu upotrebu dokumentarnu i umetničku, tekstualnu i video-građu koja se tiče ratne politike u Srbiji i drugim regionima bivše Jugoslavije.

Greške i zablude koje su dovele do društvenog i moralnog propadanja u poslednjoj deceniji 20. veka i koje su izazvale ogromnu ljudsku tragediju u čitavom regionu ne smeju se zaboraviti.

Rad **Dokumentacionog centra *Ratovi 1991-1999.*** zasniva se na uverenju da je brižljivo dokumentovanje, razumevanje i pamćenje prošlosti ključno za izgradnju društva odgovornih građana, sposobnih da oblikuju mirnu i produktivnu budućnost u Srbiji i čitavom regionu.

Rad **Dokumentacionog centra *Ratovi 1991-1999.*** komplementaran je sa radom nevladinih i vladinih lokalnih i regionalnih organizacija koje se bave istraživanjem ratne

decenije 1991-1999. **Dokumentacioni centar Ratovi 1991-1999.** posvećen je radu sa javnošću i za javnost.

Projekti Dokumentacionog Centra neposredno vezani za suočavanje s prošlošću su: *Usmena istorija ratova 1991-1999 i Javne rasprave o problemima ratne prošlosti i postratne sadašnjosti.*

Dokumentacioni centar Ratovi 1991-1999. počeo je sa radom 1. maja 2001, u okviru Radija B92, čiji su programi tokom čitave ratne decenije bili posvećeni istinitom izveštavanju i temeljnoj analizi ratnih događanja. Od 28. maja 2003. **Dokumentacioni centar Ratovi 1991-1999.** radi kao samostalna nevladina organizacija.

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU MENTALNOG ZDRAVLJA RATNIH VETERANA I ŽRTAVA RATOVA 1991 – 1999 NOVI SAD

Ko smo mi?

«Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 1991-1999» je nevladino, nestranačko i neprofitabilno udruženje građana čiji je cilj očuvanje mentalnog zdravlja izbeglih i raseljenih lica, ratnih veterana (osoba koje su prošle kroz iskustvo rata, najčešće protiv svoje volje), članova njihovih porodica, kao i svih osoba koje su traumatizovane ratovima na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999. godine. Društvo je osnovano 1999. godine, po završetku NATO kampanje i ima sedište u Novom Sadu.

Ciljevi i zadaci:

- besplatno psihološko savetovalište u cilju očuvanja mentalnog zdravlja ratnih veterana i svih ljudi koji ispoljavaju psihičke teškoće u vezi sa ratnim događanjima na prostoru bivše SFRJ.
- rad na resocijalizaciji ratnih veterana
- zdravstveno prosvjećivanje javnosti
- unapređivanje znanja i stručnosti profesionalaca i neprofesionalaca kako bi se povećala njihova efikasnost u radu sa ljudima koji ispoljavaju psihičke teškoće u vezi sa ratnim događanjima na prostoru bivše SFRJ.

Aktivnosti Društva:

1. Osnovano Savetovalište za žrtve rata, koje je radilo od juna 1999- septembra 2002 u Hotelu Park, soba 128. U njemu su edukovani neuropsihijatri i psiholozi pružali besplatnu psihološku pomoć
2. Osnovan Centar za Traumu u Novom Sadu, Kosovska 7, od oktobra 2002, koji pruža besplatnu psihološku i pravnu stručnu pomoć svim ljudima ugroženim ratom
3. Osnovana mreža savetovališta za ratne veterane i žrtve ratova na jugu Srbije u Vranju, Leskovcu i Bujanovcu. U tom cilju edukovana je grupa od 15 neuropsihijatara, psihologa i lekara specijalista za rad sa ratom traumatizovanim ljudima.
4. Edukacija stručnjaka za rad u savetovalištima u Medveđi i Preševu (u toku)
5. Rad na edukaciji ratnih veterana, Srba i Albanaca za osnivanje i vođenje veteranskih Self-help grupa, grupa samopomoći (u toku)

6. Izrada priručnika za psihološko savetovanje osoba sa PTSP; objavljena su i dva članka u stručnom časopisu VMA o psihoterapiji ratne traume
7. Učešće na stručnim seminarima i skupovima u Berlinu, Dubrovniku, Beogradu, Vrnjačkoj Banji, Novom Sadu
Održani su brojni workshopovi, seminari, supervizije

ODBOR ZA GRAĐANSKU INICIJATIVU NIŠ

Odbor za građansku inicijativu je nastao tokom tromesečnih građanskih protesta 1996/1997. godine. Osnovna delatnost Odbora je obrazovanje za demokratiju i civilno društvo, za aktivno učešće građana u demokratskom, multikulturalnom i pluralističkom društvu.

Jedan od projekata OGI-ja koji se bavi suocavanjem s prošlost, je projekat Podizanje građanskog aktivizma na lokalnom nivou, sa Centrom za anti ratnu akciju iz Beograda, u periodu od jula 1998. godine do 2001. godine.

Projekat Pitanje krivice i odgovor odgovornosti je pokušaj da se kroz niz radionica, tribina, predavanja, biblioteku projekta i video projekcije suočimo sa uzrocima i posledicama ratova vođenih na prostorima bivše Jugoslavije. Polaznici seminara su mladi novinari, pripadnici političkih partija, studentskih i nevladinih organizacija, oni mladim ljudi koji se bave ili nameravaju da se bave javnim životom. Tokom 2001. godine projekat je realizovan u Nisu i Pirotu, tokom 2002. godine u Leskovcu, Prokuplju, Zajecaru, Vranju i Jagodini, a tokom 2003. godine u Kragijevcu, Kraljevu, Krusevcu. U toku je organizacija za realizovanje projekta u Nisu, od 03. 02. 2004. Realizacija projekta u 2002. je snimana i emitovano je šest dokumentarnih emisija u saradnji sa NTV iz Nisa. U realizaciji projekta nesebičnu pomoć su nam pružili Innesenel Monitor Institut iz Los Angelesa, Dokumentacioni centar ratova 1991-1999. godine, Samizdat B92, TV B92, Helsinski odbor za ljudska prava, Fond za humanitarno pravo, gospodin Enver Djuliman.

Članovi OGI-ja su učestvovali na Medjunarodnoj konferenciji: "U potrazi za istinom, odgovornošću i pomirenjem" maja 2001 u organizaciji B92, na Medjunarodnoj konferenciji Zaveštanje Hannah Arendt - S one strane totalitarizma i terora, u organizaciji Beogradskog kruga, Zenskih studija, Hannah Arendt Center New York i Hannah Arendt Zentrum Oldenburg, Germany, juna 2002 u Beogradu i na First Cosultation for Soth Est Europe, Vukovar oktobra 2003 u organizaciji Pax Christi Internationa/ Pax Christi Netherland.

ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA KARLOVAC

Odbor za ljudska prava Karlovac je utemeljen u svibnju 1993.g. u vrijeme najintenzivnijih ratnih događanja na području karlovačke županije, zbog želje i potrebe da se unutar lokalne zajednice demonstrira alteranativni pristup nasilnim sukobima. Odbor je nevladina organizacija koja djeluje na zaštiti i promociji ljudskih prava građana bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku, spolnu ili bilo koju pripadnost. Zastupamo i promoviramo sljedeće vrijednosti: zaštita ljudskih prava i razvoj ljudskih sloboda

pojedina/ki, grupa i naroda; odbacivanje nasilja kao metode rješavanja sukoba među pojedincima, grupama i narodima.; inicijative građana i njihovo pravo na samoorganiziranje u izgradnji građanskog društva; komunikacija, suradnja i solidarnost ljudi radi zaštite slobode, ostvarivanja pravde i postizanje ekonomskog, socijalnog i ekološkog blagostanja za sve; aktivno zalaganje protiv militarizacije društva razvijanjem nenasilnih metoda. Članica samo Koalicije za promociju i zaštitu ljudskih prava, Antiratne Kampanje Hrvatske i UNITED-a (Europske mreže protiv nacionalizma, fašizma i rasizma).

Glavne aktivnosti: Pratimo dinamiku povratka izbjeglica i raseljenih osoba na području karlovačke županije, u suradnji sa UNHCR-om čiji smo implementarni partner od 1997.g., pružamo besplatnu pravnu i savjetodavanu pomoć pri ostvarivanju statusnih i vlasničkih prava građana, te prava na povratak i obnovu, naročito pripadnika ranjivih skupina; skupljamo i pružamo humanitarnu pomoć diskriminiranim socijalnim skupinama, te kroz organiziranje javnih tribina, press konferencija, edukativnih predavanja i radionica promoviramo ljudska prava, toleranciju i nenasilne metode rješavanja konflikata.

Osim «Program povratka», Odbor radi na projektima: Dječja kuća «Sunce», Strojni prsten «Brazda», «Obrazovanje za razvoj civilnog društva».

Od značajnijih završenih projekata navodimo: «Društveni centar Slunj» (2001-kraj 2002), volonterski projekt «Dunjak – sklonište za stare i nemoćne» (1996 – kraj 1999), «Krizna intervencija na području bivšeg sektora Sjever» (kraj 1995 – rujan 1999).

U sklopu Odbora rade i Savjetovalište za civilno služenje vojnog roka te Savjetovalište za radno-pravne odnose.

OHNE RÜSTUNG LEBEN – NOVI SAD

Ohne Rüstung Leben (ORL) - na srpskom "Živeti bez naoružanja" je nemačko nevladino ekumensko udruženje građana i građanki, osnovano 1975 god. kad su Amerikanci postavili svoje atomske rakete u Nemačkoj.

Cilj organizacije je promovisanje mira i razrješavanja konflikata na pravedni, nenasilni način. U Nemačkoj ovo udruženje građana vodi kampanju za smanjivanje vojne industrije i bori se protiv učestvovanja Nemačke u ratnim ili naoružanim aktivnostima u inostranstvu.

U Srbiji ORL u okviru programa Nemačke vlade "Civilna mirovna služba" saraduje sa srpskom nevladinom organizacijom "Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava rata 1991-1999 god. na teritoriji ex-Jugoslavije" iz Novog Sada. Tu predstavnik ORL-radi na obezbedjenju finansijskih sredstava za aktivnosti koje "Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja" sprovodi da pomogne ratom traumatizovanim veteranima i civilima da prevaziđu svoju traumu i da se konstruktivno uključuju u mirnodopski život.

Kontakt email: orl.bg@sezampro.yu

11 000 Beograd

Njegoševa 22

Tel./Fax.: 011/ 2434-217

OMLADINSKI CENTAR POSTPESIMISTI CRNE GORE

Omladinski centar Postpesimisti Crne Gore je nevladina organizacija koju je osnovala grupa studenata i studentkinja iz Crne Gore a broji petnaest članova iz sedam gradova u Crnoj Gori (Bijelo Polje, Berane, Podgorica, Budva, Cetinje, Kotor, Ulcinj), i velik broj volontera i volonterki širom regiona.

Ono čemu težimo je uspostavljanje konstruktivnih oblika komunikacije i kreativan rad sa ljudima različitih etničkih, nacionalnih, vjerskih i drugih identiteta, širenje kulture mira, razumijevanja i solidarnosti, principa ljudskih prava, rad na smanjenju svih oblika nasilja. Centar obavlja niz djelatnosti, od kojih je većina usmjerena na izgradnju mira. To su razne kampanje za promociju dijaloga, nenasilne komunikacije, kulture ljudskih prava, radionice i seminari iz nenasilne razrade konflikata, aktivnosti kojima promoviramo saradnju, aktivizam i volonterizam. Dio smo "Info-projekta"- za mlade u Crnoj Gori koji je namijenjen informisanju o mogućnostima saradnje sa jugoistočnom Evropom.

Svojim radom želimo podstaći građane i građanke da razmišljaju o ličnoj odgovornosti, preispituju svoje stavove i ponašanja, i učine napor da pronađu način da konstruktivno doprinesu društvu u kojem živimo.

Na polju suočavanja sa prošlošću radili smo kao lokalni partneri Centra za nenasilnu akciju (CNA) na projektu tribine sa bivšim učesnicima ratova 1990: „4 Pogleda - Od prošlosti - Odkud ja u ratu - Ka budućnosti - Kako ka trajnom miru“ u Bijelom Polju i Podgorici. Paralelno sa tribinama radili smo na programu za novinare i novinarke: «Mediji u izgradnji mira». Ovim programom željeli smo ukazati na moć i odgovornost medija u društvenim procesima, da ih osnažimo i motivišemo na aktivan angažman u mirovnim procesima, preispitivanje stavova, vrijednosti, prihvaćenih standarda u izvještavanju, a željeli smo da im ponudimo i praktično iskustvo kroz već postojeći mirovan projekat tribina.

Stari grad 375, Kotor

Email: mladizamir@cg.yu

Tel: +381 82 322 550; +381 69 491 898

QUAKER PEACE AND SOCIAL WITNESS - SARAJEVO

Quaker Peace and Social Witness (QPSW) je britanska religijska humanitarna organizacija sa sjedištem u Londonu. Na području bivše Jugoslavije je aktivna od 1991. godine, sa uredom otvorenim u Sarajevu 1998. godine.

U periodu 1998-2003 aktivnosti su bile fokusirane na podršku lokalnim organizacijama i pojedincima koji su radili na promoviranju mira, a podrška je davana kroz male grantove, konsultacije, publikacije, i edukaciju.

Nakon preporuka od partnerskih organizacija QPSW je 2002. počeo sa regionalnim programom i predstavnicima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, te Srbiji i Crnoj Gori. Od septembra 2002. do septembra 2003. je rađeno istraživanje na temu suočavanja sa

prošlošću, koje će zajedno sa regionalnim istraživanjem služiti kao osnova za buduću podršku koju će QPSW pružati organizacijama i pojedincima u ovim zemljama. Više informacija će biti dostupno preko web-stranice www.kucaprijatelja.org (trenutno u izradi).

VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE – BEOGRAD

Viktimološko društvo Srbije (VDS) je nezavisno i neprofitno udruženje građana koje je osnovano 12. novembra 1997. godine sa ciljem da okupi što veći broj humanistički orijentisanih naučnih radnika i stručnjaka koji su zainteresovani da rade na razvoju vitimologije (nauke o žrtvama) i unapredjenju zaštite žrtava krivičnih dela, kršenja ljudskih prava, rata i drugih oblika stradanja u društvu bez obzira na pol, versku i religijsku pripadnost, politička opredeljenja i druga obeležja žrtava.

Ciljevi i zadaci VDS su: naučno proučavanje pojava i okolnosti koje dovode do stradanja čoveka i pronalaženje načina izbegavanja ili ublažavanja stradanja čoveka naučnim metodama interdisciplinarnog karaktera; zalaganje za razvoj viktimologije kao naučne discipline i za podizanja društvene svesti o problemima žrtava različitih oblika stradanja; osiguravanje pomoći žrtvama svih oblika stradanja nizom praktičnih mera; zalaganje za poboljšanje pravnog položaja žrtava svih oblika stradanja; saradnja sa naučnim i stručnim organizacijama koje deluju na ostvarivanju sličnih ciljeva i zadataka, a posebno sa fakultetima, institutima, specijalizovanim državnim organima i organizacijama i slično.

Radi ostvarivanja svojih ciljeva i zadataka, VDS organizuje seminare, predavanja i druge stručne skupove, izdaje časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu - *Temida*. Ovaj časopis objavljuje naučne i stručne radove koji za predmet imaju problem žrtava kriminaliteta, rata, kršenja ljudskih prava i drugih oblika stradanja, strah od kriminaliteta, kršenja ljudskih prava u zatvoru i krivičnom postupku, prevencije viktimizacije i slično.

Dosadašnji projekti Viktimološkog društva su još i: Tribine o pravima žrtve i ženskim ljudskim pravima, Antistres program za članice nevladinih organizacija, Predlog novog model pravne zaštite od nasilja u porodici i trgovine ljudima, Međunarodne konferencije "Žrtve ratova u bivšoj Jugoslaviji" i "Koji model istine i pomirenja odgovara bivšoj Jugoslaviji", Monitoring položaja žena žrtava porodičnog nasilja u krivičnom postupku, pritvoru i u zatvoru, objavljivanje knjige dr Vesne Nikolić-Ristanović "Od žrtve do zatvorenice: nasilje u porodici i kriminalitet žena," Uglješe Zvekića "Žrtve kriminala u zemljama u tranziciji" i V.Nikolić-Ristanović (ur.) "Porodično nasilje u Srbiji". Viktimološko društvo Srbije sprovelo je prvo istraživanje rasprostranjenosti nasilja u porodici u Srbiji. Predlozi za koje je VDS lobiralo od 1998. godine (krivično delo nasilja u porodici i trgovina ljudima) uneti su u KZ Srbije u martu 2002 godine i aprilu 2003. godine. U aprilu 2003. VDS je organizovalo konferenciju pod nazivom "Pravna zaštita od nasilja u porodici - gde smo sada i kuda dalje?", na kojoj su razmatrana iskustva u vezi primene novog krivičnog dela nasilje u porodici.

U aprilu 2003. Viktimološko društvo je osnovalo prvu službu za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta kod nas: VDS info i podrška žrtvama kriminaliteta. Takodje, u toku 2003 g. je urađeno obuhvatnom istraživanje trgovine ljudima u Srbiji (trgovina decom, ženama i muškarcima).

U maju 2003. godine, Viktimološko društvo je započelo sa realizacijom prvog dela projekta *Od sećanja na prošlost ka pozitivnoj budućnosti*, koji se sastojao u organizaciji 6 javnih diskusije (u Novom Sadu, Leskovcu, Novom Pazaru, Velikoj Plani, Kragujevcu, Subotici i Beogradu) i u izradi informativne brošure o istini i pomirenju, sa pozivom za dostavljanje predloga modela istine i poverenja/ pomirenja.

Web site: www.vds.org.yu

Viktimološko društvo Srbije, Kolarčeva 8, Beograd

tel-fax: +381113282294

